

Statsunderstøttede Foranstaltninger til Planteavlens Fremme gennem landøkonomiske Foreninger i Danmark.

En Oversigt.

Af H. C. Larsen og L. P. M. Larsen.

Nærværende Afhandling fremkommer efter Tilskyndelse af de provinssielle Planteavlsudvalg, der ved et Møde i Marts 1915 udtalte »Ønsket om, at Redaktøren af Tidsskrift for Planteavl lader udarbejde en historisk Redegørelse for det hidtil udførte Arbejde, og at der fremtidig under Forhandling med Fællesforeningernes Konsulenter med passende Mellemrum fremstilles Sammendrag af indvundne Forsøgsresultater«.

Det Løfte, som Tidsskriftets Redaktion ved denne Lejlighed afgav om Tilvejebringelsen af en historisk Oversigt, indfries herved.

Red.

I. Planteavlsarbejdets Udvikling.

Af L. P. M. Larsen.

Bortset fra de af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, Det danske Hedeselskab og Forening til Kulturplanternes Forbedring iværksatte Planteavlsforanstaltninger og fra spredte Foretagender af forskellig Art begyndte det mere planmæssige Arbejde for Planteavlens Fremme i de landøkonomiske Foreninger i 1890-erne med Iværksættelse af lokale Markforsøg.

Foreningerne havde dog selvfølgelig skænket ogsaa Planteavlens Interesse langt forud for dette Tidspunkt, ja vel saa længe, de overhovedet har bestaaet, og det vilde da have nogen Interesse at komme til Kundskab om, i hvor høj Grad det har været Tilfældet. Paalidelige Oplysninger i saa Henseende lader

sig imidlertid vanskeligere fremskaffe, men ligesom man ved at undersøge, hvilke Emner der har været til Behandling paa Foreningernes Foredrags- og Diskussionsmøder, vel kunde faa et nogenlunde tilforladeligt Indtryk af, hvilke Sider af Jorddyrkingen og Plantekulturen der paa de forskellige Tidspunkter navnlig har været Genstand for Interesse, saaledes kunde der formentlig ogsaa ved en Undersøgelse af, hvor stort Antallet af Foredrags- og Diskussionsemner om Jorddyrking og Plantekultur har været i Forhold til det samlede Antal, faas en Antydning af, i hvor høj Grad Jorddyrking og Plantekultur til forskellige Tider har optaget Interessen i Foreningerne i Sammenligning med andre Grene af Landbrugsbedriften.

Uden i øvrigt at komme nærmere ind paa denne Sag, til hvis nøjere Belysning der ikke foreligger tilstrækkelig fyldige Oplysninger, skal eksempelvis anføres, hvorledes Forholdene stiller sig i Nordfalsters Landboforening¹⁾, Hads Herreds Landboforening²⁾ og De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift³⁾, og der henvises her til Tabellerne 1 og 2.

Tabel 1. Foredrag i Nordfalsters Landboforening og Hads Herreds Landboforening.

Aar	Nordfalsters Landboforening			Hads Herreds Landboforening		
	I alt	Vedrørende Jorddyrking og Plantekultur		I alt	Vedrørende Jorddyrking og Plantekultur	
		Antal	pCt.		Antal	pCt.
1855—1859	41	21	51			
1860—1864 ⁴⁾	35	19	54	7	3	43
1865—1869	32	17	53	22	10	45
1870—1874	55	32	58	12	5	42
1875—1879	58	33	57	15	5	33
1880—1884	23	15	65	20	6	30
1885—1889	20	11	55	15	0	0
1890—1894	8	2	25	12	2	17
1895—1899	17	4	24	18	2	11
1900—1904	19	4	21	23	10	43

¹⁾ H. J. Rasmussen: Nordfalsters Landboforening 1854—1904.

²⁾ H. P. Larsen: Hads Herreds Landboforening 1853—1903.

³⁾ Foreningernes aarlige Beretninger.

⁴⁾ For Hads Herreds Landboforening 1862—64.

Tabel 2. Foredrag med Statstilskud, ordnede gennem
De samv. Landboforeninger i Sjællands Stift.

Aar	I alt	Vedrørende Jorddyrkning og Plantekultur		Aar	I alt	Vedrørende Jorddyrkning og Plantekultur	
		Antal	pCt.			Antal	pCt.
1883—1884	(16)	(?)		1899—1900	51	7	
1884—1885	19	6		1900—1901	44	11	74
1885—1886	37	9	38	1901—1902	48	19	
1886—1887	40	8		21	1902—1903	50	30
1887—1888	40	7	14		1903—1904	67	14
1888—1889	45	8		30	1904—1905	49	23
1889—1890	47	9	18		1905—1906	60	25
1890—1891	43	3		40	1906—1907	59	36
1891—1892	44	1	18		1907—1908	86	32
1892—1893	34	8		45	1908—1909	72	20
1893—1894	40	9	236		1909—1910	64	16
1894—1895	47	6		521	1910—1911	59	81
1895—1896	46	8	236		1911—1912	114	70
1896—1897	40	7		45	1912—1913	160	81
1897—1898	46	7	236		1913—1914	124	49
1898—1899	46	12		45	1914—1915	291	121
					1915—1916	250	86

De enkelte Tal i disse Tabeller kan være noget usikre, bl. a. derved, at de ikke altid omfatter alle Foredrag i det paagældende Tidsrum. For de sjællandske Landboforeningers Vedkommende er der saaledes indtil 1910—11, hvorefter Statstilskudet til almindelige landøkonomiske Foredrag blev inddraget, kun Tale om de Foredrag, der er ordnede gennem Samvirksomhedens Foredragsudvalg, og som helt eller delvis er honorerede ved Hjælp af Statsmidler. Efter Statstilskudets Ophør har Foredragsudvalget medregnet alle de Foredrag, der er komne til dets Kundskab, men Tallene er noget for lave. Hertil kommer, at det undertiden kan være Tvivl underkastet, hvorvidt et Foredragsemne bør betragtes som omhandlende Jorddyrkning og Plantekultur eller ej. Her er Emner vedrørende Sædskifte, Jorddyrkningsredskaber og Hegn- og Læplantning medregnede under Jorddyrkning og Plantekultur i Modsætning til f. Eks. Emner vedrørende Dyrkning af Huslodder i Almindelighed, Sommerstaldfodring og Havebrug.

Selv i Betragtning af de Mangler, Materialet saaledes er behæftet med, synes det dog at give en Antydning af, at Plante-

avlen oprindelig har været Genstand for ikke ringe Interesse i Foreningerne, men at Interessen derefter er blevet forholdsvis mindre og mindre, og allermindst i en Periode hen imod 1890, hvorefter den igen er stigende. I Nordfalsters Landboforening var Antallet af Foredrag om Planteavl ogsaa i Slutningen af 1890-erne og Begyndelsen af det nye Aarhundrede kun forholdsvis ringe; men der blev jo i det hele taget kun holdt faa Foredrag i Foreningen i disse Tidsrum.

Et noget lignende Indtryk faar man ved at betragte Forholdene i andre Foreninger, f. Eks. Kolding Omegns Landboforening¹⁾, Skanderborg Landboforening²⁾ m. fl.³⁾ — Det var igennem 1880-erne navnlig Husdyrholdet, der havde Landmændenes Opmærksomhed.

Foreningernes Interesse for Planteavlen gav sig tidlig Udslag i Foranstaltninger af anden Art, saaledes Præmiering samt Udstillinger og Demonstrationer, Udbredelse af god Saasæd og gode Redskaber m. v., men det var først, som nævnt, i 1890-erne, at der kom mere Plan i Arbejdet, der først tog rigtig Fart omkring Aarhundredskiftet, efter at der ved bedre Samarbejde og Sammenslutning samt Bevilling af rigeligere Statsmidler var blevet skabt et solidere Grundlag for Planteavlsarbejdet i de landøkonomiske Foreninger, og efter at der ved Nedsættelse af lokale og provinsielle Planteavlsudvalg var tilvejebragt særlige Organer, som talte Planteavlens Sag og søgte Planteavlsarbejdet fremmet paa planmæssig Maade og med faglig Bistand, bl. a.; og navnlig, derved, at der antoges Planteavlskonsulenter.

Samarbejdet, Statsbevillingerne, Planteavlsudvalgene og Planteavlskonsulenterne har mere end noget andet inden for de landøkonomiske Foreninger dannet Grundlag for det umaadelige Opsving, som Arbejdet for Planteavlens Fremme nu har taget i Foreningerne, og Arbejdet hviler fremdeles paa disse fire Grundpiller.

Vedrørende Statsbevillingerne og Vilkaarene for deres Anvendelse henvises til Afsnit II, Side 137 og følg.

¹⁾ *Emil Konradi*: Kolding Omegns Landboforening 1862—1912.

²⁾ *S. P. Petersen*: Skanderborg Landboforening 1880—1905.

³⁾ Vedrørende denne Sag kan i øvrigt henvises til den i Fodnoten Side 110 nævnte Afhandling af *Fr. Hansen*.

Samarbejde og Sammenslutning er i og for sig Foranstaltninger af gammel Dato inden for de landøkonomiske Foreninger. Den ældste Fælles-Landboforening, nemlig Foreningen af jydsk Landboforeninger, blev saaledes allerede oprettet i 1872. Sammenslutning af Landboforeninger i provinsielle Fællesforeninger kom vel ogsaa i nogen Maade Planteavl til Gode, men det er dog ret betegnende, at medens f. Eks. den nævnte jydsk Fællesforening nedsatte et Mejeriudvalg allerede i 1876, et Udvalg for Husdyravl og Husdyrbrug i 1881, et Udvalg for Husmandsbrug i 1892 og et Regnskabsudvalg i 1896, nedsatte den først et Planteavlsudvalg i 1900. Ogsaa i de sjællandske og fynske Fælles-Landboforeninger kommer Planteavlsudvalget langt tilbage i Rækken. Gennem Statskonsulenterne *Fr. Hansen* og *K. Hansen* var der dog, saa at sige inden der endnu fandtes Planteavlsudvalg, begyndt et Samarbejde paa Planteavlens Omraade mellem forskellige Landboforeninger eller i hvert Fald tilvejebragt en vis Ensartethed i Arbejdet, specielt Forsøgsarbejdet, idet de to Statskonsulenter bistod lokale Landboforeninger hermed, hvilket Forhold senere nærmere berøres.

Efterhaanden er det blevet ret almindeligt, at flere Landboforeninger, undertiden samtlige eller dog de fleste Landboforeninger i et Amt, sjældnere, som f. Eks. i Ringkøbing Amt, tillige Husmandsforeningerne, arbejder sammen for at løse forskellige Opgaver, bl. a., eller undertiden udelukkende, for at fremme Planteavl. Forholdet kan da være saaledes, som vi f. Eks. kender det fra Ribe Amts vestre Landboforeninger, at Foreninger ligefrem danner en Sammenslutning, eller blot, hvad der er mere almindeligt, saaledes, at der haves en Fællesledelse for Planteavl eller et fælles Planteavlsudvalg og fælles Planteavlskonsulent, saaledes som det f. Eks. er Tilfældet for samtlige Landboforeninger i Københavns Amt. Samarbejdet mellem lokale Landbo- og Husmandsforeninger har nogle Steder, f. Eks. paa Bornholm, i Hjørring og Ringkøbing Amter, ført til Antagelse af fælles Planteavlskonsulent eller dog, saaledes som det i betydelig Udstrækning har været Tilfældet i Jylland, til Benyttelse af fælles Konsulent eller Assistent ved Forsøgsarbejdet.

Det største og mest betydningsfulde Skridt i Retning af bedre Samarbejde blev dog taget dengang, der ved Nedsættelse af Planteavlsudvalg under de forskellige Fælles-Landboforeninger

blev tilvejebragt inderligere Samarbejde til Planteavlens Fremme mellem Landboforeningerne inden for de enkelte Provinser. Inden ret lang Tid gik man endnu videre, idet der kom Samarbejde i Stand mellem de provinsielle Landboforeningers Planteavlsudvalg. Dette Samarbejde vedrører navnlig den lokale Planteavlsforsøgsvirksomhed, idet herhen hørende Forhold, men dog ogsaa andre Spørgsmaal vedrørende Planteavlssarbejdet i Foreningerne, drøftes i Fællesskab ved aarlige Møder, af hvilke det første blev afholdt i 1902 efter Initiativ af det lolland-falsterske Planteavlsudvalg. Samarbejdet rækker dog langt videre end til Afholdelse af Fællesmøder. Paa disse er der bl. a. blevet nedsat Fællesudvalg med Henblik paa Gennemførelse af bestemte Opgaver, navnlig Iværksættelse af fleraarige, hele Landet omfattende Forsøgsrækker af forskellig Art. Det kan saaledes nævnes, at der i 1907 blev nedsat et »Kalkudvalg« og senere et »Kaliudvalg« og et »Kvælstofudvalg«, alle med Henblik paa Udførelse af Gødningsforsøg; ogsaa et »Fosforsyreudvalg« har været paa Tale. Fremdeles har der med Henblik paa Undersøgelser vedrørende Tørstofbestemmelser i Rodfrugter været nedsat et »Tørstofudvalg«. En anden Opgave, som de provinsielle Landboforeningers Planteavlsudvalg har taget op i Fællesskab, er Avl af Saasæd til de lokale Sortsforsøg med Sædarter. Til at varetage den finansielle Side af Fællesopgaverne nedsatte man ved Mødet i 1909 »De provinsielle Planteavlsudvalgs Udvalg for fælles Forsøgsopgaver«, det saakaldte »Finansudvalg«.

Tidligere har der i Landboforeningerne under fælles Ledelse for hele Landet og med særligt Statstilskud været udført Forsøg til Bekæmpelse af Plantesygdomme. Dette Forhold skal dog ikke nærmere berøres her, idet denne Virksomhed, »De samvirkende danske Landboforeningers plantepatologiske Forsøgsvirksomhed«, overgik til Statens Forsøgsvirksomhed i Plante-kultur i 1913. Nærmere denne Sag vedrørende findes i Beretning fra Statens Planteavlsudvalg for Finansaaret 1912—1913, Side 35 og følg.

Der finder nu ogsaa Samarbejde Sted mellem de provinsielle Landboforeningers og de provinsielle Husmandsforeningers Planteavlsudvalg. Repræsentanter for de sidstnævnte deltager saaledes fra og med 1913 i de omhandlede Fællesmøder.

Som en Frugt af Samarbejdet maa endnu nævnes de

Fællesmøder, Undervisningsmøder har de været kaldt, for Konsulenter, Assistenten og andre Medhjælpere ved den lokale Planteavlsvirksomhed, som afholdes forskellige Steder i Landet efter Indbydelse af Landboforeningernes Planteavlsvudvalg i vedkommende Provins. Det var de jydsk Landboforeningers Planteavlsvudvalg, som først iværksatte saadanne Møder, der i de første Aar kun var bestemt for Forsøgsmedhjælpere fra Jylland. Det første Landsmøde af denne Art blev afholdt i Herning i 1907, og der har til Dato været afholdt 7 saadanne Møder.

Det maa endvidere bemærkes, at de landøkonomiske Foreninger ogsaa samarbejder med Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur o. fl. a. Institutioner paa Planteavlens Omraade. Som nærmere anført Side 145, var der for øvrigt i 1901 Planer fremme fra Landboforeningerne om, at Hovedledelsen af lokale Markforsøg og andre lokale Planteavlsvforanstaltninger skulde underlægges et særligt Udvalg, bestaaende af Statens Planteavlsvudvalg og et Medlem fra hvert af de provinsielle Planteavlsvudvalg.

Planteavlsvudvalgene.

Planteavlsvarbejdet inden for de landøkonomiske Foreninger er ligesom koncentreret i Planteavlsvudvalgene, der ved saadanne Foranstaltninger som Iværksættelse af lokale Markforsøg og Affattelse af Beretninger herom, Anlæg af Forevisningsmarker, Ordning af Udstillinger og Møder, Præmiering af og Konkurrencer mellem særlige Afgrøder eller hele Markbrug eller hele Landbrug, Prøver og Demonstrationer af Redskaber og Maskiner, Fremavl og Udbredelse af god Saasæd, Foretagelse af forskellige Undersøgelser, Fællesindkøb af Gødning og Frø o. s. v., søger at fremme Jorddyrkingen og Plantekulturen inden for det givne Omraade. Det foran omhandlede Samarbejde finder ligeledes Sted gennem Planteavlsvudvalgene, hvis Betydning i det hele taget, som tidligere antydet, maa vurderes meget højt.

Det var, saa vidt det har kunnet oplyses, Viborg Amts landøkonomiske Forening, altsaa en lokal Landboforening, der nedsatte det første Planteavlsvudvalg, »Agerdyrkningsudvalg«, hvilket skete allerede i Aaret 1846, eller over 50 Aar forud for Nedsættelsen af de forskellige Fælles-Landboforeningers

Planteavlsudvalg, af hvilke det sjællandske blev nedsat i 1898, det fynske i 1899 og det jyske og lolland-falsterske i 1900. Men det falder for øvrigt naturligt først at omtale disse Fællesforeningernes Planteavlsudvalg, der fortjener særlig Opmærksomhed.

Deres Virksomhed har formet sig noget forskelligt i de forskellige Provinser.

Ved det sjællandske Delegeretmøde i 1896 blev Spørgsmaalet om lokale Gødningsforsøg fremført af Københavns Amts Landboforening ved Statskonsulent *K. Hansen*, og under den paafølgende Diskussion foreslog daværende Proprietær *N. Heyman* Nedsættelse af et Udvalg til Sagens Fremme, hvilket dog ikke skete. Ved Delegeretmødet det følgende Aar holdt Professor *T. Westermann* sit bekendte Foredrag om »Nogle ønskelige Foranstaltninger til Fremme af vort Landbrugs Plantedyrkning«, hvorunder han kraftigt slog til Lyd for en forøget Udvikling af Planteavl og anbefalede Iværksættelse af forskellige hertil sigtende Foranstaltninger samt sluttelig anbefalede Nedsættelse af et Planteavlsudvalg. Forsamlingen gav udelt sin Tilslutning hertil, og Betydningen af et saadant Udvalg blev ligesom yderligere understreget ved Statskonsulent *K. Hansens* efterfølgende Foredrag med tilhørende Diskussion om Emnet: »Meddelelse om lokale Markforsøg i 1897 samt Forslag til disses fremtidige Ordning«.

Udvalget, som derefter blev nedsat i Begyndelsen af 1898 og kom til at bestaa af 5 Medlemmer med Professor *T. Westermann* som Formand, paabegyndte samme Aar Iværksættelsen af lokale Gødningsforsøg eller, rettere sagt, fortsatte og udvidede det Forsøgsarbejde, som i en Aarrække havde været udført af Københavns Amts Landboforening og flere andre Landboforeninger under *K. Hansens* Ledelse, men som ellers nu havde maattet ophøre eller i hvert Fald være indskrænket af Mangel paa Pengemidler. Udvalget foranledigede desuden samme Aar anlagt 4 Forevisningsmarker paa Sjælland. *K. Hansen* forestod den detaillerede Ledelse saavel af Forsøgene som af Forevisningsmarkerne, indtil Udvalget i Aaret 1900 som Assistent antog nu afdøde Landbrugskandidat *J. Christensen*, Kirke-Stillinge, der virkede i denne Stilling indtil 1905. I Begyndelsen af 1906 fik Udvalget en Planteavlskonsulent, nuværende Professor *O. H. Larsen*.

Fra Udvalgets Nedsættelse og i en Aarrække derefter blev Forsøgene og de andre Foranstaltninger til Planteavlens Fremme rundt om paa Sjælland gennemførte under direkte Ledelse af Udvalget. Der blev vel endnu udført nogle Forsøg, som sorterede direkte under Forsøgsstationen ved Lyngby, i Aaret 1900 saaledes ca. 10, og efterhaanden enkelte Forsøg i enkelte lokale Landboforeninger, men ellers indskrænkede disse Foreningers Arbejde for Sagen sig i det væsentlige til at udpege Forsøgsværterne og bringe disse i Forbindelse med Udvalget. Som det ses af Tabel 3, fandtes der før 1902 ingen lokale Planteavlsudvalg paa Sjælland.

En saadan Ordning, med central Ledelse, fordrer, naar den skal gennemføres i betydeligt Omfang paa et større Omraade, ret betydelige Pengemidler, og i saa Henseende maatte Udvalget i Begyndelsen friste trange Kaar.

Efterhaanden ændredes Forholdene.

I 1902 opfordrede Udvalget de lokale Landboforeninger til at nedsætte Planteavlsudvalg, en Opfordring, der, som det ses af Tabel 3, straks i meget stort Omfang blev taget til Følge. Der blev derefter i Marts 1903 sammenkaldt til et Planteavls-møde i København mellem Samvirksomhedens og de lokale Planteavlsudvalg, ligesom der ogsaa var indbudt Repræsentanter for Husmændenes Organisationer. Siden har der aarlig været holdt et saadant Møde, hvor der, ligesom ved de tilsvarende Møder i de øvrige Provinser, drøftes Spørgsmaal af fælles Interesse, og hvor Beretningerne om det forløbne Aars og Planerne for det kommende Aars Planteavlsarbejde i de sjællandske Landboforeninger er Hovedpunkt paa Dagsordenen.

Der finder saaledes et inderligt Samarbejde Sted; men samtidig har Forholdet gradvis udviklet sig saaledes, at det er de lokale Landboforeninger, der iværksætter det aldeles overvejende Antal af hver enkelt af Foranstaltningerne til Planteavlens Fremme. Det kan saaledes anføres, at der i 1898 blev udført 81 Forsøg under Samvirksomheden og kun 4 Forsøg af lokale Landboforeninger. De tilsvarende Tal var f. Eks. for 1902 59 og 6, for 1905 114 og 73, men for 1906 86 og 193 og for 1911 79 og 404. De lokale Planteavlsudvalg beskæftiger sig i Hovedsagen med Opgaver, som i egentligste Forstand har lokal Betydning, f. Eks. for Forsøgenes Vedkommende, navnlig almindelige lokale Gødningsforsøg til Under-

søgelse af Jordens Gødningstrang og Varietetsforsøg. De Forsøg, der udføres under Ledelse af Samvirksomhedens Planteavlsudvalg, er derimod i Hovedsagen saadanne, der har noget mere almen Betydning og ofte gennemføres i flere Aar paa samme Sted. Eksempelvis kan anføres, at der i 1915 under Ledelse af Samvirksomhedens Planteavlsudvalg blev udført følgende Forsøg:

Rotationsgødningsforsøg og Forsøg med forsk. Kvælstofgødninger .	37
Forsøg med Gasmasse, Kalksorter, Udstrøningsmaader for Kunstgødning	10
Fleraarige Saametode- og Hakningsforsøg	1
Saamaade- og Saamængdeforsøg i Kløvergræs	2
Maltnings- og Brygningsforsøg med Svaløf Guldbyg.....	2
Forskellige Gødsknings Indflydelse paa Kartoflers Kvalitet	3
Forskellige andre Forsøg med specielle Formaal	4
I alt...	59 Forsøg.

Samme Aar blev der f. Eks. under de 3 sydvestsjællandske Landboforeninger udført følgende Forsøg:

Alm. Gødningsforsøg	27
Arts- og Varietetsforsøg	7
Jordbearbejdningsforsøg	3
Afhugning af Hundegræs om Efteraaret	1
I alt...	38 Forsøg.

Samvirksomhedens Planteavlsudvalg gjorde sig i 1905 selv til Talsmand for en Udvikling som den her skitserede. Nogle Foreninger i Præstø, Sorø og Holbæk Amter havde forinden optaget en selvstændig Forsøgsvirksomhed, ligesom Københavns Amts Landboforening hele Tiden selv havde ladet udføre en Del Forsøg ud over de, der blev udførte under Samvirksomheden. Samtidig søgte Udvalget at udvikle og fæstne Samarbejdet, saaledes at der kunde bevares en vis Ensartethed og Sammenhæng i Arbejdet. Et meget væsentlig Led i Bestræbelserne herfor blev Udgivelsen af en samlet Beretning om Virksomheden for hele Sjælland.

Resultaterne af de lokale Forsøg paa Sjælland blev i Begyndelsen gjort tilgængelige for Landmændene saa at sige udelukkende gennem Bladene, særlig Landbrugs-Tidsskrifterne, og ved Foredrag. Efter at Samvirksomhedens Planteavlsudvalg var blevet nedsat, aflagde det Beretning ved de aarlige Delegeretmøder, første Gang i 1898, og fra 1903 til 1905 indgik hele Udvalgets Beretning, ogsaa detailleret Beretning om For-

søgene, i Samvirksomhedens Beretning. Den første samlede Planteavlsberetning for Sjælland er for Aar 1906.

For Jyllands Vedkommende har Udviklingen været noget anderledes.

Ved det jyske Landbo-Delegeretmøde i 1897 holdt Statskonsulent *Fr. Hansen* Foredrag om Emnet: »Bør man i Landboforeningernes Arbejde søge inddraget ordnede Markforsøg?« og slog her under Forsamlingens udelte Tilslutning stærkt til Lyd for at saadant skete. Ved Delegeretmødet Aaret efter holdt Professor *T. Westermann* Foredrag »Om Maal og Midler ved Udnyttelsen af vore Agre, Enge og Moser«, hvorefter Forsamlingen i Tilslutning til Foredragsholderen udtalte sig for, at der blev truffet kraftige Foranstaltninger til Fremme af Landbrugets Plantedyrkning, bl. a. gennem en mere omfattende og effektiv Konsulentvirksomhed. Forsamlingen bemyndigede desuden Bestyrelsen til at nedsætte et Planteavlsudvalg. Forslag herom blev fremsat af Forpagter *Beck*, Marselisborg, med Støtte af *Fr. Hansen*, der bl. a. fremhævede, at et saadant Udvalg kunde blive Bindeled mellem Fællesforeningen og alle de lokale Forsøg og Forsøgsstationerne. Udvalget blev dog først nedsat i Aaret 1900. Det bestod i Begyndelsen af 3 Medlemmer med *Fr. Hansen* som midlertidig Formand (Ordfører), men blev kort Tid efter udvidet til et 5-Mands Udvalg med nuværende Direktør, Gaardejer *And. Nielsen*, Svejstrup Østergaard, som Formand.

Paa det Tidspunkt, da Udvalget blev nedsat, fandtes der allerede enkelte lokale Planteavlsudvalg i Jylland, og Planteavlsarbejdet var i det hele taget flere Steder godt i Gang ude i de lokale Foreninger. En Del af disse havde saaledes iværksat lokale Markforsøg. Gangen i den Udvikling, der saaledes var begyndt, blev ikke ændret ved Nedsættelsen af Samvirksomhedens Planteavlsudvalg, tværtimod. Udvalget iværksatte ikke selv Forsøg eller andre Foranstaltninger, men stillede sig som Opgave at være »et samlende og støttende Mellemlid for alle de Kræfter, der rører sig i de enkelte Egne og navnlig inden for de lokale Landboforeningers Omraade for at føre Planteavlens fremad i Linie med de andre Virksomhedsgrene i Landbrugsbedriften, Husdyrbruget og Mejeridriften«. Det anbefalede i Marts 1901 i en Rundskrivelse de lokale Landboforeninger at nedsætte Planteavlsudvalg eller, i Lighed med,

hvad der havde fundet Sted paa Husdyrbrugets Omraade, Kvægavlsforeninger, Kontrolforeninger m. v., at søge dannet Planteavlsforeninger inden for de enkelte Foreningers Omraade og at iværksætte Forsøg, Forevisningsmarker, Udstillinger og Præmiering samt tilbød Raad og Vejledning herved. Allerede i 1901 blev Begyndelsen gjort til de aarlige jyske Planteavls-møder, idet Udvalget foranledigede et saadant Møde afholdt i Aarhus, og samme Aar foranledigede Udvalget, at Fællesforeningen tilbød de lokale Landboforeninger at lade Forsøgsberetningerne trykke, saaledes at de blev samlede i en Beretning, hvoraf de enkelte Foreninger da for deres egne Forsøgs Vedkommende kunde faa Særtryk. Dette skete, og der er da fra og med 1901 aarlig tilvejebragt en saadan samlet Planteavlsberetning, medens de lokale Foreninger tidligere hver især sørgede for sig, saaledes at Resultaterne blev meddelte ved Foreningernes Møder, samlede i smaa Beretninger og omdelte til Medlemmerne eller meddelte gennem de lokale Blade. For de to første Beretningers Vedkommende, for 1901 og 1902, var det Statskonsulent *Fr. Hansen*, der forestod Arbejdet, idet Udvalget endnu ikke havde antaget fast Medhjælp. Dette skete først i 1903, da nuværende Forstander *Th. Madsen-Mygdal* blev Udvalgets Konsulent.

I Begyndelsen omhandlede Beretningerne kun Forsøg og Forevisningsmarker, medens der blev afgivet særlige Beretninger vedrørende Udstillinger, Præmiering m. v., og Udvalget for øvrigt aflagde udførlig Beretning ved Delegeretmøderne. Først fra og med 1909 omfatter Beretningen samtlige iværksatte Planteavlsforanstaltninger.

Det jyske Planteavlsudvalgs Arbejdsmaade er endnu i Hovedsagen uforandret som tidligere. De Foranstaltninger, der har været iværksatte til Planteavlens Fremme i Jylland, har aldrig i den Forstand som i de andre Provinser været under central Ledelse, men har hele Tiden haft deres Basis ude i de lokale Foreninger, en Ordning, som man ogsaa paa Sjælland efterhaanden mere og mere er stilet hen imod.

Det samme kan, om end i mindre Grad, siges for Fyns Vedkommende, hvor Ledelsen og Gennemførelsen af Foranstaltninger til Planteavlens Fremme ellers fra Begyndelsen har været centraliseret i Samvirksomhedens Planteavlsudvalg.

Det lokale Forsøgsarbejde begyndte paa Fyn allerede i

1897 under Statskonsulent *K. Hansens* Ledelse. Ved det fynske Landbo-Delegeretmøde samme Efteraar holdt Professor *T. Westermann* Foredrag om lokale Markforsøg, og ved det følgende Aars Delegeretmøde talte Jægermester *F. H. Skov*, Tybrind, om samme Emne og sluttede med at henstille til Fyns Stifts patriotiske Selskab, hvor paa det daværende Tidspunkt den fynske Samvirksomhed havde Sæde, at nedsætte et Planteavlsudvalg. Udvalget, et Tremandsudvalg, blev derefter nedsat i 1899 med *F. H. Skov* som Formand, og det iværksatte straks lokale Gødningsforsøg omkring paa Fyn. Ledelsen af Arbejdet var i 1899 overdraget *K. Hansen*, medens Landbrugskandidat *Aage Madsen-Mygdal* samme Aar blev antaget som Assistent til at forestaa Arbejdets Udførelse og det følgende Aar blev ansat som Planteavlskonsulent. Efter Afslutningen af det første Aars Forsøg samledes Udvalget i Begyndelsen af 1900 med Forsøgsværterne til Møde for at drøfte Sagen, hvilken Fremgangsmaade blev fortsat i følgende Aar. Senere begyndte de aarlige fynske Planteavlsmøder.

Lige siden Udvalgets Nedsættelse har det aarlig udsendt Beretning om det udførte Forsøgsarbejde samt afgivet Beretning ved Delegeretmøderne.

Ved Delegeretmødet i 1904 vedtoges efter Forslag af Udvalget en Ordning, hvorved de enkelte Landboforeninger traadte i mere direkte Forhold til Forsøgsarbejdet, nemlig saaledes, at Udvalget udarbejdede Forslag til Forsøg, hvorefter de enkelte Foreninger afgjorde, hvilke af disse der skulde iværksættes inden for deres Omraade, samt udpegede Forsøgsværterne og endelig støttede Sagen økonomisk, hvorefter Udvalget gennemførte Forsøgene efter Samraad med Foreningerne samt bearbejdede Resultaterne og afgav Beretning derom, altsaa en noget lignende Ordning som den, der i en Aarrække blev praktiseret paa Sjælland. Udviklingen gik efterhaanden videre i den Retning, at de lokale Landboforeninger mere og mere deltog direkte i Arbejdet. De begyndte at nedsætte lokale Planteavlsudvalg, jvf. Tab. 3, og fra og med 1908 blev der i den fynske Planteavlsberetning optaget særskilte Beretninger fra de lokale Landboforeninger. Jægermester *F. H. Skov* gav for øvrigt, kort før han fratraadte som Planteavlsudvalgets Formand og *Aage Madsen-Mygdal* fratraadte som Konsulent, ved Delegeretmødet i 1911 en Oversigt over Udvalgets hidtidige Virksomhed, navn-

lig vedrørende de udførte Forsøg, jvf. »Beretning om det 25. fynske Delegeretmøde«, Side 65—68.

For Bornholms og Langelands Vedkommende henvises til Side 115.

De samvirkende lolland-falsterske Landboforeningers Planteavlsudvalg blev nedsat i Aaret 1900, og Forstander *H. J. Rasmussen*, Næsgaard, har hele Tiden været Formand. De lokale Gødningsforsøg var dog allerede blevet begyndte paa Lolland-Falster i 1899 under Ledelse af *K. Hansen*. Om dette første Aars Forsøg foreligger der, saa vidt vides, ikke trykt Beretning. Derimod foreligger der Beretning om Forsøgene i 1900, udarbejdet af daværende Forstander for Abed Højskole *Emil Jørgensen*, der ligeledes bistod ved Udførelsen af Forsøgene i 1901, da Udvalget ledede og ligeledes havde planlagt Arbejdet efter Samraad med *K. Hansen*. Ved de følgende Aars Forsøg og Konkurrencer m. v. bistod daværende Konsulent *N. R. Nielsen*, Nykøbing, og forskellige Assisterter Udvalget, der først i 1910 selv fik en Konsulent, nuværende Branddirektør *M. Trentemøller*. De lokale Foreningers direkte Deltagelse i Planteavlsarbejdet var i de første Aar yderst begrænset, men i 1904 vedtoges det efter Udvalgets Forslag at gennemføre en lignende Ordning som den, der samme Aar blev vedtaget paa Fyn. Decentralisationen er ikke senere ført stort videre. For Tiden har kun een af de lokale Landboforeninger nedsat Planteavlsudvalg, og der findes kun een Planteavlskonsulent paa Lolland-Falster, nemlig Samvirksomhedens. Udvalget har til Tider foranlediget afholdt større Planteavlsmøder, første Gang i 1905, men det har for øvrigt siden dets Nedsættelse aarlig forelagt Beretninger ved de lolland-falsterske Delegeretmøder, første Gang i 1901. Samtlige Beretninger fra Udvalget findes i Maribo Amts økonomiske Selskabs Aarsberetninger.

Som det fremgaar af Tabel 3, der er udarbejdet væsentligst paa Grundlag af »Landøkonomisk Aarvog«, fandtes der i 1899 kun 4 lokale Planteavlsudvalg, nedsatte af Landboforeninger. De provinsielle Planteavlsudvalg og -konsulenter er ikke medregnede i Tabellen. De to af de 4 Udvalg blev nedsatte netop i Aaret 1899 af den samme Aar oprettede Vestlollands Landboforening og af Bornholms landøkonomiske Forening, medens de to andre »Agerdykningsudvalg«, som de oprindelig kaldtes, er langt ældre. Det ene blev, som tidligere

Tabel 3. Planteavlsudvalg og Planteavlskonsulenter under de lokale Landboforeninger
1899—1916.

Aar	Sjælland			Bornholm			Lolland-Falster			Fyn (og Langeland)			Jylland			I alt		
	Landbo-foreninger i alt	Planteavls-udvalg	Planteavls-konsulenter	Landbo-foreninger i alt	Planteavls-udvalg	Planteavls-konsulenter	Landbo-foreninger i alt	Planteavls-udvalg	Planteavls-konsulenter	Landbo-foreninger i alt	Planteavls-udvalg	Planteavls-konsulenter	Landbo-foreninger i alt	Planteavls-udvalg	Planteavls-konsulenter	Landbo-foreninger i alt	Planteavls-udvalg	Planteavls-konsulenter
1899	23			1	1		5	1		11			62	2		102	4	
1900	23			1	1		5	1		11			62	5		102	7	
1901	23			1	1		5	1		12	1		66	5		107	8	
1902	23	4		1	1	1	5	1		12	1		66	16		107	23	1
1903	23	17		1	1	1	5	1		12	1		68	42	1	109	62	2
1904	23	17	1	1	1	1	5	1		12	3		67	42	3	108	64	5
1905	23	16	2	1	1	1	5	1		13	5		70	46	6	112	69	9
1906	23	15	4	1	1	1	5	1		13	5	1	70	50	14	112	72	20
1907	23	18	5	1	1	1	5	2	1	13	9	3	71	55	15	113	85	25
1908	23	18	8	1	1	1	5	2	1	13	9	2	73	58	16	115	88	28
1909	23	18	8	1	1	1	5	2	1	13	9	2	73	58	18	115	88	30
1910	23	18	9	1	1	1	5	2	1	13	9	2	74	59	22	116	89	35
1911	23	18	9	1	1	1	5	2	1	13	11	3	74	60	20	116	92	34
1912	24	19	9	1	1	1	5	2		13	10	3	76	69	24	119	101	37
1913	24	20	9	1	1	1	5	2		14	12	3	76	69	25	120	104	38
1914	24	20	10	1	1	1	5	1		14	12	4	76	69	26	120	103	41
1915	24	20	10	1	1	1	5	1		14	12	4	76	69	26	120	103	41
1916	24	20	11	1	1	1	5	1		14	12	4	78	69	29	122	103	45

nævnt, nedsat af Viborg Amts landøkonomiske Forening i Aaret 1846. Nedenstaaende Oplysninger om dette — formentlig vort ældste — Planteavlsudvalgs Virksomhed er velvilligst tilstillet mig af Hofjægermester A. *Krabbe*, Hald.

1848 blev der opført 120 Rbd. til Agerdyrknings Befordring, 15 Rbd. til Indkøb af Skrifter om Engvanding og 45 Rbd. til Fremme af Træplantning.

1849 bevilgedes 100 Rbd. til Indkøb af nyttige Agerdyrkningsredskaber, 40 Rbd. til Træplantning og 25 Rbd. til Fremme af Engvanding. Redskaberne, som kom til at bestaa af 2 Svenskharver, 2 Jærnplove, 2 Rensemaskiner og 1 Kløverfrøsaamaskine samt forskellige Haandredskaber, bortloddedes ved Dyrskuet paa Lodder à 1 Rbd.

1851 forøgedes Medlemsantallet i Agerdyrkningsudvalget fra 3 til 5, og 200 Rbd. bevilgedes til Anskaffelse af moderne Avlsredskaber.

1855 diskuteredes stærkt Oprettelsen af en Benmølle, hvilket dog ikke blev til noget, hvorimod Udvalget anbefalede Anvendelsen af fosforsur Kalk saavel til Vintersæd og Vaarsæd som til Roer.

1879 arrangerede Udvalget en Udstilling af Landbrugsprodukter og uddelede Præmier for Rodfrugter, Korn i Straa, Kærne, Frøsorter, Frugt og Frugttræer.

1881 afholdtes en Prøvepløjning.

1882 blev det bestemt at udvide Arbejdet og nedsætte to Udvalg, et for Roedyrkning og et for Gødningsforsøg. Førstnævnte Udvalg virkede derefter ved i nogle Aar at uddele 6 Præmier aarlig for bedst drevne Roemarker, medens Gødningsudvalget foretog Forsøg, jvf. Side 110.

1885 afholdtes Rodfrugtudstilling i Forbindelse med Præmieuddeling til Rodfrugtdyrkere.

1886 fremkom Forslag fra Hofjægermester A. *Krabbe* om at reorganisere Agerdyrkningsudvalget og om at iværksætte Dyrkningsforsøg paa let Jord, navnlig Forsøg med Dyrkning af Rug, Havre og Kartofler med Tilskud af Kunstgødning. Det blev et Tremandsudvalg, og Forsøgene paabegyndtes samme Aar. Til at begynde med benyttedes ikke Fællesparceller. De enkelte Parceller var paa 1 Skp. Ld.

1897 paabegyndtes Kårforsøg paa Hald.

1898 kom Forsøgene til yderligere at omfatte Kunstgødning til Roer og Lupiner. Udvalget ledede selv Arbejdet de første Aar.

I 1901 blev den første Planteavlskonsulent antaget.

Det andet af de to nævnte Udvalg blev nedsat af »Landboforeningen for den nordøstlige Del af Randers Amt« ved Foreningens Stiftelse i 1877. Det hedder i Foreningens Love, at der »til særlig at fremme og udvikle de Formaal, Foreningen har sat sig« skal nedsættes forskellige Udvalg, bl. a. et »Agerdyrknings-Udvalg, som arbejder for gode Driftsplaners Indførelse, for Rodfrugtdyrkningens større Udbredelse, samt foranstalter Forsøg med nye Kulturplanter, nye Redskaber og Maskiner«. Det kan, efter velvillig Meddelelse fra Konsulent

C. Henriksen, eksempelvis anføres, at Udvalget i 1879 vedtog at udsætte 3 Præmier for Roedyrkning, hvorved det for at kunne konkurrere skulde være en Betingelse, at mindst 2 pCt. af Ejendommens dyrkede Areal dyrkedes med Roer, ligesom det vedtoges at afholde en Redskabsudstilling. I 1902 skiftede Udvalget Navn og blev kaldt Planteavlsudvalg.

Det maa dog i denne Forbindelse bemærkes, at det til Tider er sket, ligesom det kan være Tilfældet i Nutiden, at Foreninger har nedsat Udvalg til Fremme af bestemte Opgaver inden for Plantekulturens Omraade. Randers Amts Husholdningsselskab nedsatte saaledes i 1883 et Udvalg til Behandling af Spørgsmaalet om Forekomsten af Tidsler og Følfod, Aalborg Amts Landboforening nedsatte i 1885 flere permanente Komitéer, bl. a. en Komité for Frøavl. Senere hen i Tiden, i en Aarrække omkring Aarhundredskiftet, virkede, som Forløbere for — senere undertiden jævnsides med — egentlige Planteavlsudvalg, en Del Udvalg med specielle Opgaver, saaledes under Holbæk Amts økonomiske Selskab et Udvalg for Frøavl, som modtog Frø til Rensning paa egne Maskiner og som havde antaget en Konsulent, Lærer H. Rasmussen, der ydede gratis Vejledning i Frøavl for enhver Jordbruger i Amtet, under Københavns Amts Landboforening et Udvalg for Dyrkningsforsøg med 6rd. Byg, under Bregentved-Gisselfeld og Omegns Landboforening et Udvalg for Maskiner til Rensning af Saa-sæd for Medlemmerne, under Horsens ny Landbrugsselskab et Udvalg for Bedømmelse af Roemarker, under Randers Amts Husholdningsselskab og under Langaa og Omegns Landboforening og senere under flere andre jyske Landboforeninger Udvalg for Markforsøg, medens Aarhus Amts landøkonomiske Selskab havde en Ordfører for Planteavl. Ogsaa Landhusholdningsselskabets Maltbyg- og Hvedeudvalg, som virkede fra 1882 til 1903, maa nævnes i denne Forbindelse.

Ligeledes maa der erindres om, at der i enkelte Tilfælde har været dannet særlige Planteavlsforeninger inden for de enkelte Foreningers Omraade. Som anført Side 94, pegede det jyske Planteavlsudvalg straks efter dets Nedsættelse ogsaa paa en saadan Mulighed, ligesom Tanken har været fremme fra anden Side. Eksempelvis kan anføres, at en Forening af den omhandlede Art i Aaret 1900 blev dannet i Koldingegnen under Navn af »Foreningen af 1900 til Planteavlens Fremme og

Ukrudtets Bekæmpelse«. I Vedtægterne for Foreningen¹⁾, som virkede i 4 Aar med Statskonsulent *Fr. Hansen* som Formand, hedder det, at dens »Virksomhed skal saa vidt muligt ske sammen med eller som et Led af den lokale Landboforening«. Planteavlforeningerne er nu opløste paa et Par Undtagelser nær. Mest bekendt er »Planteavlforeningen i Frederiksborg Amt«, som blev oprettet i 1906 og vel nærmest kan siges at træde i Stedet for et fælles Planteavlsudvalg for Amtets Landboforeninger.

Det kan bemærkes, at der med Henblik paa særlige Opgaver inden for Plantekulturens Omraade har været oprettet en Del Foreninger, navnlig Frøavlerforeninger.

Som det ses af Tabel 3, er der omkring Aarene 1902—1903 en pludselig og stærk Stigning i Antallet af Planteavlsudvalg i Jylland og paa Sjælland, hvilket hænger sammen med, at Fællesforeningernes Planteavlsudvalg i de to Provinser, som tidligere nævnt, i Tiden umiddelbart forud stærkt havde anbefalet Nedsættelse af lokale Udvalg. I 1899 og 1900 var der 2, i 1901 5, i 1902 4, i Aarene 1903—1906 2 lokale Landboforeninger i Jylland, der havde Udvalg for Markforsøg, men derimod ikke Planteavlsudvalg. Disse Udvalg for Markforsøg er ikke medregnede i Tabellen, der kun omfatter egentlige Planteavlsudvalg. Der er for øvrigt Eksempler fra Jylland paa, at samme Landboforening samtidig har haft et Planteavlsudvalg og et Udvalg for Markforsøg. Et Fællesudvalg, nedsat af flere Landboforeninger i Forening, er ved Tabellens Udarbejdelse selvfølgelig kun regnet for eet Udvalg. Der findes en Del saadanne Fællesudvalg.

Efterhaanden har Forholdene udviklet sig saaledes, at man nærmest anser det for en Selvfølge, at en Landboforening enten selv eller i Forening med andre har et Planteavlsudvalg.

Begyndelsen til Husmandsorganisationernes Arbejde til Planteavlens Fremme kan føres ca. 30 Aar tilbage i Tiden. Omkring Midten af 1880-erne oprettedes saakaldte »Sogneforeninger«, der fik en ret livlig Tilslutning paa Sjælland og Lolland-Falster, og som sluttede sig sammen i Kredsforeninger, der atter dannede en Fællesforening, »De samvirkende Sogneforeninger«. Hele denne Bevægelse havde navn-

¹⁾ *Emil Konradi*: Kolding Omegns Landboforening 1862—1912, Side 150.

lig til Formaal at virke for Fremme af Frøavl blandt mindre Jordbrugere, i hvilken Henseende Foreningerne paa flere Omraader samvirkede med »Forening til Kulturplanternes Forbedring«, en udvidet Dyrkning af Køkkenurter, Handelsplanter, forbedret Frugtavl m. v. og i det hele taget for alt, hvad der kunde gavne det mindre Jordbrug. Saa at sige straks efter Foreningernes Stiftelse nedsatte de samvirkende Sogneforeninger for Lolland-Falsters Stift forskellige Udvalg, bl. a. et for Frøavl og et for Havedyrkning og Frugtavl, og samtidig nedsatte de samvirkende Sogneforeninger for Sjællands Stift to Udvalg med samme to Formaal. De to Udvalg for Frøavl, der hver bestod af 3 Medlemmer, blev i 1886 forenede til et »Fællesudvalg til Frøavlens Fremme«, hvori tillige 3 Medlemmer af Bestyrelsen for Forening til Kulturplanternes Forbedring fik Sæde.

I Løbet af nogle Aar ophævedes imidlertid Sogneforeningerne, og først ved Aarhundredskiftet tog den Bevægelse Fart, som førte til Oprettelsen af de nuværende Husmandsforeninger, der dog allerede nu i en længere Aarrække og i ret betydeligt Omfang har gennemført Foranstaltninger ogsaa til Fremme af Planteavl. De provinsielle Sømmenslutninger af Husmandsforeninger blev stiftede i 1902 i Jylland samt paa Sjælland og Fyn, i 1903 paa Bornholm og i 1905 paa Lolland-Falster, idet de lolland-falsterske Husmandsforeninger tidligere havde været med i den sjællandske Samvirksoighed.

Den første af disse Sømmenslutninger, der nedsatte Planteavlsudvalg, var den bornholmske. Det blev nedsat ganske kort efter Foreningens Stiftelse med *Janus Dick*, Pedersker, som Formand. Udvalget begyndte straks at lade anlægge Forevisningsmarker og Markforsøg m. v., og i 1905 blev Havebrugskandidat *O. Elberg*, som hele Tiden havde bistaaet Udvalget, antaget som Foreningernes Planteavlskonsulent.

De samvirkende Husmandsforeninger i Fyns Stift nedsatte et Planteavlsudvalg i 1906 med *Jul. Eriksen*, Stige, som Formand, og saa vidt vides blev Landbrugskandidat *A. M. Engell* senere Foreningernes første Planteavlskonsulent.

De samvirkende sjællandske Husmandsforeningers Planteavlsudvalg blev nedsat i 1907 med Husmand *P. Christiansen*, Vemmedrup, som Formand, men Planteavlsarbejdet var forud for dette Tidspunkt i Gang i Foreningerne, som allerede Aaret

i Forvejen havde antaget sin første Planteavlskonsulent, Landbrugskandidat *H. Vange*, der en Tid ogsaa fungerede som Konsulent for De samvirkende lolland-falsterske Landboforeninger. Sidstnævnte Foreninger har ogsaa gennem Aarene iværksat Foranstaltninger til Planteavlens Fremme, men har først for 5 à 6 Aar siden nedsat et Planteavlsudvalg.

Nuværende Forstander *J. Nielsen*, Borris, foreslog ved de jydskes Husmandsforeningers Sendemandsmøde i Efteraaret 1907 Nedsættelse af et Planteavlsudvalg. Tanken vandt Tilslutning, bl. a. fra *Fr. Hansen*, der anbefalede Samarbejde paa Planteavlens Omraade med Landboforeningerne, og Udvalget blev nedsat samme Aar med *H. P. Nielsen*, Trustrup, som Formand og *J. Nielsen* som Sekretær. Landbrugskandidat *H. K. Rosager* har lige fra Begyndelsen bistaaet Udvalget, først som Assistent og senere som Konsulent, hvilken Stilling han fremdeles beklæder. Planteavlsarbejdet, navnlig Forsøgsarbejdet, var for øvrigt i Gang i de jydskes Husmandsforeninger, inden Samvirksomhedens Planteavlsudvalg blev nedsat.

Planteavlsudvalgene har aarlig aflagt Beretninger om de foretagne Arbejder til Planteavlens Fremme ved de respektive Foreningers Sendemandsmøder, hvorom der findes Oplysninger i Bladet »Husmanden« for Øernes Vedkommende og i »Husmandshjemmet« for Jyllands Vedkommende. Men i øvrigt foreligger der Beretninger om de udførte Arbejder. Paa Sjælland og Fyn indgaar Planteavlsberetningerne i Samvirksomhedens Beretning, og paa Sjælland spredes desuden Beretningen om Forsøgene i stort Antal rundt til Medlemmerne. For Jyllands Vedkommende foreligger der udførlige, særlige Planteavlsberetninger for hvert Aar siden Udvalgets Nedsættelse. Fra Lolland-Falster og Bornholm foreligger der kun Planteavls- eller Forsøgsberetninger for en Del af Aarene, for Bornholms Vedkommende saaledes kun for de allerseneste Aar og da fælles Beretning om Planteavlsarbejderne i Husmandsforeningerne og i Bornholms landøkonomiske Forening.

Vedrørende de omhandlede Udvalgs Arbejdsmaade har der gjort sig lignende Forskelligheder gældende mellem Jylland paa den ene Side og Øerne paa den anden, som tidligere omtalt for Landboforeningernes Vedkommende. I Jylland er Planteavlsarbejderne hidtil hovedsagelig blevet udførte af de lokale Foreninger, medens Samvirksomhedens Planteavls-

udvalgs Arbejde i saa Henseende nærmest har gaaet ud paa at vejlede og oplyse samt at sørge for, at der fremkom samlet Beretning. Paa Øerne, derimod, har Planteavlzarbejderne, navnlig Forsøgene, sorteret under Samvirksomheden, været udførte af eller dog direkte ledede af den eller dens Planteavlsudvalg. I dette Forhold er der for Sjællands Vedkommende nu sket nogen Ændring, idet man har søgt at gennemføre en Ordning, hvorved Arbejdet med Forsøgenes Anlæg og Pleje overtages af Medlemmerne, saaledes at der inden for hver af de større Kredse, Valgkredssammenslutningerne, antages et Medlem, der — eventuelt efter at have gennemgaaet et Kursus — kan paatage sig Opgaven. Udviklingen i denne Retning er skredet rask fremad, og det kan — efter velvillig Meddelelse af Konsulent *H. P. Nielsen*, Roskilde, — oplyses, at omtrent Halvparten af de nævnte Kredssammenslutninger paa det nuværende Tidspunkt har nedsat Planteavlsudvalg, og at flere formentlig vil følge efter.

Planteavlskonsulenterne.

Tanken om Uddannelse af sagkyndige Raadgivere og Vejledere for Landbruget er ikke ny. Allerede i 1840 fremhævede *N. E. Hofman (Bang)*, Hofmangave, foranlediget ved en Henvendelse fra Landhusholdningsselskabet til Fyens Stifts patriotiske Selskab angaaende dette Selskabs fremtidige Ønsker og Planer, bl. a. Ønskeligheden af »at lade oplære Mænd, som kunde gaa Landmændene tilhaande i saadanne Fag, som fordre mere Øvelse, end man kan forlange hos den Enkelte, med Raad f. Exp. ved Nivellering, Uddannelse af Creatur Racer m. v.«¹⁾.

Efterhaanden blev der gjort enkelte Tilløb til Benyttelse af konsultatorisk Bistand, ogsaa inden for Plantekulturens Omraade. Ulfborg-Hind Herreders Landboforening antog saaledes i 1857 en Drænmaster *Bertelsen* til at undersøge Dyrkningen af Rodfrugter i Herrederne og derefter stille Forslag om Forbedringer. Efter at dette var sket, erklærede han sig villig til at give Vejledning i Rodfrugternes Dyrkning.

P. Nielsen blev vor første egentlige Planteavlskonsulent. Hans Ansættelse som saadan under Landhusholdningsselskabet

¹⁾ *N. Beck*: Fyens Stifts patriotiske Selskab gennem 100 Aar. Side 116.

skete i 1882, medens han dog i en Aarrække forud havde virket som Konsulent paa Planteavlens Omraade og var blevet understøttet af Selskabet siden 1877. I 1886 blev han Statskonsulent, og i 1893 fik vi yderligere to Statskonsulenter i Planteavl, *Fr. Hansen* og *K. Hansen*.

Th. R. Segelcke blev i 1860 Mejerikonsulent under Landhusholdningsselskabet. Bortset herfra blev Landbrugskandidat *M. Dall* vor første egentlige Landbrugskonsulent, idet han i Aaret 1875 blev ansat som saadan under Maribo Amts økonomiske Selskab. Men han beskæftigede sig hovedsagelig med Spørgsmaal vedrørende Husdyrbrug, og hans Virksomhed strejfedes kun i yderst ringe Grad ind paa Planteavlens Omraade. Han udførte vel en Del Gødningsforsøg, men det var for »Landmandsforeningen for Nykøbing paa Falster og Omegn«, jvf. Side 108.

I 1877 tog Professor *V. Prosch* stærkt til Orde for Ansættelse af lokale Konsulenter, »Vandré-Lærere«¹⁾. *Prosch* tænkte navnlig paa Husdyrbrugskonsulenter. Landhusholdningsselskabet fik imidlertid med Sagen at gøre og henstillede i 1878 til samtlige Landboforeninger nøjere at overveje Spørgsmaalet om Landbrugskonsulenter i det hele taget.

Efterhaanden blev der ansat en Del lokale Landbrugskonsulenter, men deres Virksomhed faldt i Reglen udelukkende eller i hvert Fald i aldeles overvejende Grad inden for Husdyrbrugets Omraade. En Del af dem beskæftigede sig dog i nogen Maade ogsaa med Planteavlssager, saaledes som f. Eks. *C. Lindholm* og senere *H. J. Rasmussen* og *N. R. Nielsen* paa Lolland-Falster, *A. Hansen* og de efterfølgende Konsulenter i Horsens Landboforening, *Fr. Hansen* i Kolding Omegns Landboforening, *P. Henneberg* i Vejle Vesteregns Landboforening, *B. M. From* og senere *N. K. Nielsen* paa Langeland, *A. J. Hansen* i Aalborg Amts Landboforening, *Johan Hansen* og derefter *J. P. Fisker* i Københavns Amt o. s. v. Det er jo endnu mange Steder saaledes, at den samme Mand er Konsulent baade i Planteavl og Husdyrbrug.

Aage Madsen-Mygdal blev Danmarks første Landboforenings-Planteavlskonsulent, idet han, som tidligere nævnt, blev ansat som saadan under Fyns Stifts patriotiske Selskab i Aaret 1900, efter at han Aaret i Forvejen som Assistent havde forestaaet

¹⁾ Tidsskrift for Landøkonomi, 1877, Side 591 og følg.

Arbejdets Udførelse ved de fynske Gødningsforsøg. Selskabet tildelte ham en Instruks, hvori Punkt 1 var saalydende:

»Konsulenten skal i Almindelighed virke for Planteavlens, Planteakulturens og det egentlige Agerbrugs Fremme i Fyens Stift og da særlig ved:

a. at lede de lokale Markforsøg,

b. at lede Anlægget af Forevisningsmarker og tilse disses Behandling og Vedligeholdelse,

c. at assistere ved Konkurrencer mellem veldyrkede Kulturer og eventuelt mellem hele Landbrug,

d. at deltage i Møder og afholde Foredrag Planteakulturen, Markforsøgene o. l. vedrørende, ligesom han maa give Raad og Vejledning og besvare mundtlige som skriftlige Forespørgsler paa alle herhen hørende Omraader,

e. at holde sig a jour med Udviklingen og Brugen af de forskellige Redskaber og Maskiner til Jordens Bearbejdning, saaledes at han ogsaa i denne Retning kan være vejledende.«

Der er ligeledes tidligere givet Oplysninger om Antagelse af Planteavlskonsulenter i Fælles-Landboforeningerne i de øvrige Provinser.

Om Antallet af Planteavlskonsulenter under de lokale Landboforeninger findes der Oplysninger i Tabel 3, hvoraf det fremgaar, at det samlede Antal saavel af lokale Planteavlsudvalg som af Planteavlskonsulenter er stigende til Dato, og at det først var efter, at det var blevet mere almindeligt at nedsætte Planteavlsudvalg, at der blev antaget Planteavlskonsulenter, hvilket først fandt Sted i større Omfang omkring Aar 1906, d. v. s. først paa det Tidspunkt, da der i større Udstrækning kunde faas Statstilskud hertil, jvf. Side 151. Der fandtes i 1916 under Landboforeningerne 45 lokale Planteavlskonsulenter, men hertil er at bemærke, at over en Tredjepart af disse var Konsulent for mere end een Landboforening, ofte for en Række, undertiden tillige for Husmandsforeninger, i et enkelt Tilfælde endog for 10 Landboforeninger, nemlig Sammenlutningen »Ribe Amts vestre Lanboforeninger«. Paa den anden Side maa der gøres opmærksom paa, at en Tredjepart af Konsulenterne ikke beskæftigede sig med Planteavl alene, men tillige var Konsulenter i Husdyrbrug.

En Konsulent er kun medregnet i Tabellen, naar det i »Landøkonomisk Aarbog« udtrykkelig var bemærket, at han var Planteavlskonsulent. »Landbrugskonsulenter« er saaledes ikke medregnede.

Efterhaanden, som der inden for Foreningerne blev iværk-

sat Foranstaltninger til Planteavlens Fremme, blev Spørgsmaalet om Antagelse af faglige Raadgivere og Medhjælpere mere og mere paatrængende, og navnlig Forsøgene stillede i saa Henseende uafviselige Krav. Det ses dog ved at sammenligne Tabellerne 3 og 4, at der blev udført lokale Forsøg, endda i stor Udstrækning, inden der endnu fandtes lokale Planteavlskonsulenter. Men her maa det erindres, at navnlig de to Statskonsulenter, *Fr. Hansen* og *K. Hansen*, til at begynde med bistod Foreningerne med Forsøgenes Planlæggelse og Udførelse og med Resultaternes Bearbejdelse, ligesom Forsøgsarbejdet for en Del blev udført af Assistenten fra Forsøgsstationerne eller af særlige dertil af Statskonsulenterne eller Foreningerne antagne Assistenten, hvortil efterhaanden kom det Forhold, at de provinsielle Planteavlsudvalg hurtigt antog Konsulenter eller faste Assistenten, der dels udførte Forsøg for Fællesforeningerne, dels bistod de lokale Foreninger hermed.

Det skal endnu blot nævnes, at Landboforeningerne ogsaa har eller har haft Konsulenter for mere specielle Grene af Plantekulturen, som Plantepatologi og Havebrug.

Det samme gælder Husmandsforeningerne, hvis provinsielle Sammenslutninger alle, Lolland-Falster dog undtaget, har Havebrugskonsulenter.

Om Antagelsen af Planteavlskonsulenter under de provinsielle Husmandsforeninger er der givet Oplysninger i det foregaaende Afsnit. De lokale Husmandsforeninger har endnu kun i mindre Udstrækning antaget Planteavlskonsulenter.

Der skal nu, ud over hvad der i det foregaaende er meddelt herom, anføres nogle mere specielle Oplysninger om de forskellige Foranstaltninger til Planteavlens Fremme, særlig om, i hvor stor Udstrækning de til forskellige Tider har været iværksatte af Organisationerne, og da navnlig om de

Lokale Markforsøg.

Ved lokale Markforsøg maatte vel egentlig forstaas Forsøg vedrørende Forhold, som paavirktes af smaa Forskelligheder i Omgivelserne, eller af Forskelligheder, der optræder inden for et forholdsvis ringe Jordomraade, altsaa Forsøg, hvis Resultater væsentligst har Gyldighed paa det Sted, hvor Forsøgene udføres. I daglig Tale bruges den nævnte Betegnelse

imidlertid almindeligvis om Markforsøg, udførte af de landøkonomiske Foreninger i Modsætning til de Forsøg, der udføres af den stationære Forsøgsvirksomhed, og Tabellerne 4 og 5 omfatter nærmest lokale Markforsøg i sidstnævnte, udvidede Betydning.

Tanken om Udførelse af smaa Markforsøg ude hos Landmændene kan føres langt tilbage i Tiden. Allerede i 1834 blev der inden for Sorø Amts økonomiske Selskab fremsat Forslag om Foretagelse af sammenlignende Forsøg med Anvendelsen af forskellige Gødningsmidler.

I Aaret 1842 udtaler Sognepræsten for Roerup og Glim, *J. Chr. Jensen*, i sin »Anviisning til et velindrettet Landbrug for Bondestanden«, idet han nævner forskellige Kunstgødninger, at han vil »opmuntre Enhver, som har Kraft og Leilighed hertil, i det Smaa at anstille Forsøg med disse Gjødemidler, og derved komme til en klarere Erkjendelse om Udbredelsen af saadan Gjødskning kan tjene til at fremme Agerbruget i vort Fødeland«.

Fra anden Side blev der omkring 1865 begyndt en mere virkningsfuld Agitation for at faa Landmændene selv til at udføre Smaaforsøg. Det var den bekendte Landøkonom *Chr. P. Jacobsen*, som paa det daværende Tidspunkt var Lærer ved Realskolen i Thisted, og som gennem Artikler i Thisted Amtsavis og Foredrag paavirkede Landmændene i Thy til at iværksætte Forsøg navnlig vedrørende Anvendelse af Kunstgødning, idet han tilbød sin Medvirkning, bl. a. ogsaa ved Fremskaffelsen af Forsøgsgødningen. I 1868 begyndte *Jacobsen* at udgive Tidsskriftet »Landmands-Blade«, hvori han fortsatte Agitationen for Iværksættelse af Gødningsforsøg, Forsøg vedrørende Græsmarkernes Besaaing og senere Sortsforsøg med Kartofler og gav Anvisning paa, hvorledes saadanne Forsøg burde udføres, ligesom Landmændene blev opfordrede til at indsende Meddelelse om Resultaterne, der da blev gjorte til Genstand for Behandling i »Landmands-Blade«, i hvis Redaktion den ogsaa som Planteavlsforsøgsmand kendte *J. L. Jensen* var indtraadt allerede i Efteraaret 1868.

Resultaterne af Forsøgene fremkom vel nok i de fleste Tilfælde paa Grundlag af en skønsommæssig Sammenligning af de forskellige Parceller, men ligesom *Jacobsen* paapegede Nødvendigheden af, at der ved Forsøgenes Anlæg benyttedes Maal

og Vægt, saaledes opfordrede han ogsaa til saa nøje som muligt ved Indhøstning og Aftærskning at bestemme Afgrøden efter Maal og Vægt.

Jacobsen agiterede ihærdigt, og der blev da i Virkeligheden ogsaa efter hans Opfordring udført et betydeligt Antal Forsøg, hvorom der findes forskellige Meddelelser i de første Bind af »Landmands-Blade«. Det kan saaledes anføres, at *Jacobsen* allerede det første Aar, vistnok 1865, uddelte Gødningsmidler til 40 Landmænd til Forsøg; i 1867 foranledigede han iværksat 50 Forsøg med Frøudsæd, og i Foraaret 1868 blev der efter hans Anvisning anvendt 40 000 Pd. Kunstgødning til over 100 Forsøg.

Bedømt ud fra Nutidens Viden og Erfaringer var *Jacobsens* Forsøg — det kan bemærkes, at han ogsaa fik iværksat Fodringsforsøg —, hvad Teknikken angik, selvfølgelig behæftede med betydelige Mangler, men de havde ikke ringe Betydning for Thy-Eggen, og Tanken i dem ligger egentlig ikke saa fjærnt fra det fra en senere Tid kendte: Hver Landmand sit Forsøg.

Jacobsen maa saaledes, som *K. Hansen* udtaler i en Levnedsbeskrivelse af ham, »afgjort nævnes som en af dem, der herhjemme tidligst har haft Forstaaelse af Betydningen af landøkonomiske Forsøg og som samtidig har gjort Skridt til Iværksættelsen af saadanne«.

I 1870 tilraadede daværende Formand for Horsens Landbrugsforening, Forpagter *H. Heide*, at udføre en Række Forsøg med Mergel og Kunstgødning, idet han foreslog, at en Del Mænd traadte sammen og hver for sig forpligtede sig til at foretage saadanne Forsøg, der skulde ledes af et Udvalg, og hvorom der skulde indgives aarlige Indberetninger. Og et Par Aar senere besluttede »Landmandsforeningen i Jylland til Indkøb af kunstig Gødning« at lade lignende Forsøg iværksætte og overdrog Ledelsen deraf til ovennævnte *Chr. P. Jacobsen*. Disse Tilløb synes dog ikke at have givet positive Resultater.

Ulfborg-Hind Herreders Landboforening lod i Aarene 1873—74 paa en Mark ved Hee Kro udføre Forsøg, begge Aar paa samme Sted, til Sammenligning af Staldgødning og Kunstgødning.

I 1876 begyndte en Del Medlemmer af »Landmandsforsamlingen for Nykøbing paa Falster og Omegn«, en Dis-

kussionsforening, der blev oprettet 1842, og som i Vintertiden holdt Møde hver 14. Dag, paa Initiativ af Gehejmekonferentsraad *E. Tesdorpf*, der, som det synes, var Foreningens bærende Kraft, at foretage Forsøg med forskellige Handelsgødninger. Forsøgene udførtes paa bestemt afmaalte Parceller, hovedsagelig i Byg, og Afgrøden bestemtes efter Vægt. Ogsaa Eftervirkningen blev undersøgt. I 1876 udførtes 5 Forsøg, 1877 9 og 1878 10 Forsøg, hvorefter der blev fortsat i nogle Aar. I 1877 og 1878 var Forsøgsplanen i Reglen saaledes, alt pr. Td. Ld.:

1. 150 Pd. Chilisalpeter;
2. 170 — opløst Peruguano;
3. 300 — Baker-Guano-Superfosfat med 18 pCt. opløselig Fosforsyre;
4. Ugødet.

For 1879 anbefalede Foreningen følgende Plan:

1. Ugødet;
2. 100 Pd. Chilisalpeter, idet man anbefalede at anvende Salpeter, efter at Planten havde begyndt at sætte Blade;
3. 100 Pd. Chilisalpeter + 300 Pd. mindst 18 pCt. Superfosfat.

Disse Forsøg, hvorom der findes Beretninger i Landbrugsbladene fra det omhandlede Tidspunkt, bl. a. en Beretning af *Tesdorpf* i »Landmands-Blade« for 1879, gav vistnok adskillig Vejledning, og man gik hurtigt et Skridt videre, idet *Tesdorpf* i 1878 udsendte en Opfordring til samtlige Landboforeninger i Landet om at foranledige udført sammenlignende Forsøg med Kunstgødning hos Foreningernes Medlemmer, hvorefter der blev iværksat Forsøg forskellige Steder, bl. a. i Sorø Amt og paa Fyn.

Det maa nævnes, at der i 1880—1885 i Skanderborgegnen virkede en Landbrugsforsøgsforening¹⁾ med den særlige Opgave gennem smaa Forsøg hos hver enkelt at klare forskellige Spørgsmaal. Foreningen, der ogsaa virkede paa anden Maade, bl. a. som Diskussions- og Foredragsforening og som saadan gjorde megen Nytte, var blevet oprettet efter Initiativ af *N. Leth-Espensen*, Godthaab, som hele Tiden var Formand og Sjælen i de mange Forhandlinger om Tidens Spørgsmaal.

I 1880 slog »Ugeskrift for Landmænd« kraftigt til Lyd for Iværksættelse af »Praktiske Gødningsforsøg« og henledte navn-

¹⁾ *S. P. Petersen*: Skanderborg Landboforening. 1880—1905. Side 82.

lig de landøkonomiske Foreningers Opmærksomhed paa Sagen, hvorefter Ugeskriftet, »tildels paa særlig Opfordring«, paa Grundlag af Erfaringer fra Udlandet og efter Samarbejde med V. Stein gav en Vejledning til saadanne Forsøgs Udførelse.

I 1883 nedsatte Viborg Amts landøkonomiske Forening et Udvalg til Iværksættelse af Gødningsforsøg. I 1885 afgav Udvalget Beretning, hvori udtales, at man ikke kan uddrage noget paalideligt Resultat af Forsøgene, da disse kun har været faa og kun har fundet Sted et Par Aar. Planen for disse Forsøg saa saaledes ud:

- A. Staldgødning alene lige over for Staldgødning med Tilskud af Superfosfat og Superfosfat alene, 4 Forsøg.
- B. Staldgødning alene lige over for Staldgødning med Tilskud af Superfosfat og Fosfatjord, 2 Forsøg.
- C. Grenaa Kalk mod Mønsted Kalk eller ingen Kalk, 6 Forsøg¹⁾.

Det manglede saaledes ikke paa Opfordringer eller Tilløb til Iværksættelse af smaa Markforsøg, — de anførte Eksempler kunde suppleres med flere; det burde maaske saaledes nævnes, at Sukkerfabrikkerne i ret betydelig Udstrækning har ladet udføre Forsøg —, og der var ogsaa mange Steder stor Interesse for Sagen. Naar den dog ikke fik større Betydning, end Tilfældet var, skyldtes det vel flere Aarsager. Der er saaledes her Tale om et Tidsrum, hvor Husdyrhold og Mejeribrug mere og mere optog Interessen saavel blandt Landmændene som i de landøkonomiske Foreninger. Men den væsentligste Aarsag maa dog nok søges i mangelfuld Erfaring vedrørende Planlæggelse, Ledelse og Udførelse af Forsøgene. Man brugte saaledes store Parceller, men ikke Fællesparceller. Teknikken var i det hele taget for mangelfuld, saaledes at Forsøgene kom til at savne det Præg af Paalidelighed, som giver Grundlag for frodig Udvikling.

Blandt dem, der i 1870-erne anlagde Forsøg med Kunstgødning, var ogsaa P. Nielsen, som i en længere Aarrække udførte saadanne Forsøg paa flere Gaarde, bl. a. paa Holsteinborg. I samme Tidsrum begyndte han sine Græsmarksundersøgelser og gjorde Begyndelsen til den stationære For-

¹⁾ Fr. Hansen: Jydske Landboforeningers Arbejde til Planteavlens Fremme. Foreningen af jydske Landboforeningers Planteavlsudstilling i Eshjerg, 8.—10. Juli 1914. Side 7.

søgsvirksomhed herhjemme. *P. Nielsen* benyttede bl. a. smaa Parceller og efterhaanden flere Gentagelser, og hans Arbejde var i det hele taget ogsaa paa Forsøgsteknikkens Omraade banebrydende. Efterhaanden indsaa man Nødvendigheden af omhyggelig Planlæggelse og i det hele taget af sagkyndig Bistand ved Forsøgene ude hos Landmændene.

I et Foredrag i Københavns Amts Landboforening i Marts 1890 slog Professor *T. Westermann* stærkt til Lyd for Iværksættelse af lokale Gødningsforsøg. Foredraget findes i »Landmands-Blade« for 1890 under Titlen »Om kvælstofrige Bygødninger«. Tanken var, at det skulde handle om lokale Gødningsforsøg, men Titlen blev af særlige Grunde ændret, saaledes som anført. Foredraget viser sig da ogsaa i Hovedsagen at være en populær Anvisning paa Ordning af lokale Gødningsforsøg under de særlige Forhold og slutter med Opfordring til Foreningen om at antage en dygtig Konsulent til at lede Forsøgene og bearbejde Resultaterne. — *Westermann* havde for øvrigt ved anden Lejlighed taget til Orde for saadanne Forsøg, bl. a. i 1. Bind af »Landmandsbogen«, hvor Betegnelsen »lokale Markforsøg« synes anvendt første Gang, og hvor man første Gang træffer Udtrykket »Fællesparceller«.

Samme Foraar, 1890, paabegyndtes lokale Gødningsforsøg i Københavns Amt under *Westermanns* Ledelse og med Bistand bl. a. af Landbrugslærer *H. K. Schmidt*, Lyngby, og senere af Assistent *Johan Hansen*, Landbohøjskolen. Det første Forsøg blev efter Anmodning af Kaptajn *J. C. la Cour* anlagt paa Brede Ladegaard ved Lyngby Landboskole, specielt med det Formaal at tjene som Demonstrationsobjekt, og det benyttedes da ogsaa som saadant, bl. a. ved et større Møde i Juni Maaned, hvor *Westermann* demonstrerede Anlægget. Der blev derefter udført Forsøg paa enkelte Gaarde i Københavns Omegn, bl. a. paa Søholmgaard og Ragnesminde. Der foreligger dog, saa vidt vides, ikke offentliggjorte Beretninger om disse første Forsøg i Københavns Amt.

Efter kort Tids Forløb tog imidlertid saavel Københavns Amts Landboforening som forskellige andre lokale Landboforeninger Sagen op paany og iværksatte lokale Gødningsforsøg under Ledelse og Medvirkning af de to Statskonsulenter i Plantekultur, *Fr. Hansen* og *K. Hansen*. Sidstnævnte havde for øvrigt paa en Udenlandsrejse i 1890 bl. a. haft Lejlighed

til at gøre sig bekendt med de af Professor *Heinrich* i Rostock ledede Gødningsforsøg, som blev udførte paa 40 Godser i Mecklenborg, og som blev støttede og kontrollerede gennem Kasseforsøg, og *K. Hansen* anbefalede nu i sin Beretning om Rejsen¹⁾ at iværksætte lignende Forsøg herhjemme.

Tabel 4 giver Oplysning om Antallet af lokale Markforsøg, udførte i Landboforeningerne, og Tabellen er ført saa langt tilbage i Tiden, som det har været muligt at opspore Antallet. Det maa dog bemærkes, at det har været noget vanskeligt, undertiden umuligt, at fremskaffe fuldt paalidelige Oplysninger. I en Del Tilfælde, navnlig for de første Aars Vedkommende i Tabellen, har jeg ikke haft Adgang til Beretninger om Forsøgene, men selv naar saadanne foreligger, kan det undertiden være noget vanskeligt at fastslaa Antallet. Nogle Steder kan der være regnet med anlagte, andre Steder med høstede og atter andre Steder med vellykkede Forsøg. Det kan ogsaa ske, at Vintersædsforsøg tælles med to Gange, baade i Anlægs- og Høstaaret; noget lignende gælder Græsmarksforsøg, Lucerneforsøg m. v. Der kan ogsaa være delte Meninger om, hvorledes man skal forholde sig over for andre fleraarige Forsøg. Hertil kommer, at Betegnelsen »et Forsøg« navnlig i de første Aar blev tillagt noget forskellig Betydning. Der har saaledes været talt om »et Forsøg«, selv om Forsøget blev udført samtidig i flere Skifter hos samme Mand, Betegnelsen har været brugt om hver især af de forskellige Spørgsmaal i det enkelte Forsøg, om de forskellige Hold Parceller, naar der har været benyttet Fællesparceller, m. v.

I nærværende Afhandling er der saa vidt muligt regnet med anlagte Forsøg, og Antallet gælder i Reglen for Høstaaret, — ikke for Anlægsaaret, hvis disse ikke falder sammen —, men det har dog i saa Henseende i mange Tilfælde været umuligt at tilvejebringe sikre Oplysninger. Det enkelte fleraarige Forsøg er talt med i alle de Aar, hvori det er høstet.

Det var, som antydte, Københavns Amts Landboforening, som blandt sjællandske Landboforeninger gik i Spidsen paa Markforsøgenes Omraade. Ved et Møde i Januar 1895 meddelte Foreningens Formand, *J. C. la Cour*, at Bestyrelsen havde besluttet at tilbyde Medlemmerne Vejledning og Hjælp ved

¹⁾ Om Landbrugets Kulturplanter og dertil hørende Frøavl, Nr. 9.

Tabel 4. Lokale Markforsøg, udførte i Landboforeningerne 1893—1916.

Aar	Sjælland			Bornholm			Lolland-Falster			Fyn (og Langeland)			Jylland			I alt			
	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	
1893.....												2		2	2		2		
1894.....												4	74	78	4	74	78		
1895.....	19		19									19	3	22	38	3	41		
1896.....	20		20									36	4	40	56	4	60		
1897.....	50	2	52							3	3	24	6	30	77	8	85		
1898.....	81	4	85							38	38	74		74	193	4	197		
1899.....	29	6	35	8		8	8		8	57	57	122	3	125	224	9	233		
1900.....	23	6	29	3		3	14		14	100	100	159		159	299	6	305		
1901.....	45	6	51	12		12	31		31	71 ¹	5 ¹	76		225	384	11	395		
1902.....	59	6	65	8		8	33		33	115 ¹	8 ¹	123		401	2	403	616	16	632
1903.....	70	15	85	4		4	34		34	122 ¹	15 ¹	137		608	28	636	838	58	896
1904.....	136	35	171	2		2	45	15	60	80 ¹	26 ¹	106		741	50	791	1004	126	1130
1905.....	132	55	187	1	3	4	58	18	76	82	116	198		741	131	872	1014	323	1337
1906.....	142	137	279	2	2	4	66	17	83	108	144	252		753	315	1068	1071	615	1686
1907.....	292	197	489	4	4	8	59	6	65	126	131	257		723	265	988	1204	603	1807
1908.....	333	229	562	9	6	15	65	41	106	95	83	178		832	314	1146	1334	673	2007
1909.....	306	233	539	6	4	10	63	43	106	135	91	226		969	463	1432	1479	834	2313
1910.....	301	169	470	5	11	16	65	43	108	120 ²	85	205		1008	307	1315	1499	615	2114
1911.....	281	202	483	7 ¹	7 ¹	14	68	29	97	117 ²	101	218		910	286	1196	1383	625	2008
1912.....	316	196	512	8	16	24	71	24	95	125 ²	95	220		805	342	1147	1325	673	1998
1913.....	303	159	462	13	9	22	71	21	92	130	95	225		870	435	1305	1387	719	2106
1914.....	334	103	437	14	1	15	81	25	106	152	146	298		969	526	1495	1550	801	2351
1915.....	326	110	436	17	2	19	57	16	73	128	78	206		890	413	1303	1418	619	2037
1916.....	317	119	436	20	2	22	68	22	90	133	67	200		809	382	1191	1347	592	1939
I alt...	3915	1989	5904	143	67	210	957	320	1277	2037	1286	3323	12694	4349	17043	19746	8011	27757	

¹⁾ Fordelingen mellem »Gødningsforsøg« og »Andre Forsøg« er foretaget efter Skøn.

²⁾ Herunder medregnet samtlige Eftervirkningsforsøg.

Udførelse af lokale Gødningforsøg paa Medlemmernes egne Marker¹⁾. Bestyrelsen vedtog efter Samraad med *T. Westermann* og *K. Hansen* for Forsøgene en Plan²⁾, der gik ud paa, at der foruden Markforsøgene skulde udføres Kasseforsøg ved Lyngby, hvorved det var Hensigten »dels i Samling at faa anstillet en Art Kontrolforsøg paa ét Sted, og dels og navnlig muligvis derigjennem at naa hen til senere gennem saadanne Kasseforsøg at kunne vejlede Landmændene med Hensyn til deres Jorders Gødningstrang, hvilket vil være den billigste Maade, hvorpaa de vil kunne erholde denne nyttige Oplysning«. Planen blev desuden tiltraadt af Frederiksborg Amts Landboforening, ligesom Skanderborg Landboforening ønskede at deltage i Forsøgene, der da blev udførte i de tre Foreninger under Ledelse af *K. Hansen*.

Det kan bemærkes, at en Kombination af Markforsøg og Karforsøg senere ogsaa blev iværksat andre Steder, bl. a. i Viborg Amts landøkonomiske Forening i 1897, jvf. Side 98, og ogsaa i den allernyeste Tid, bl. a. i 1914 i Forbindelse med de af det Side 88 nævnte Kaliudvalg ledede Forsøg. Der blev i 1895 udført 19 Forsøg i de to sjællandske Landboforeninger og 17 i Skanderborg Landboforening samt Karforsøg med Jord fra 6 Gaarde i 133 Kar. Det følgende Aar blev Forsøgene fortsatte under samme Ledelse, og der blev i de sjællandske Landboforeninger udført 20 Forsøg og i Skanderborg Landboforening ca. 25 Forsøg. Sagen blev derefter samme Aar bragt frem ved det sjællandske Landbo-Delegeretmøde af Københavns Amts Landboforening ved *K. Hansen*, der ud fra den Betragtning, at det ogsaa burde tilbydes Landmænd i andre Egne af Landet at faa udført lokale Forsøg, foreslog, enten at der blev antaget en Konsulent til foreløbig at tage sig af Forsøgene, eller at disse blev henlagte under Forsøgsstationerne, saaledes at hver Station fik sit bestemte Distrikt.

Fra og med 1897 fratraadte *K. Hansen* Ledelsen af Forsøgene i Skanderborg Amt. Samme Aar blev der paa Sjælland under hans Ledelse udført 50 lokale Gødningforsøg, og nu deltog ikke alene Københavns Amts og Frederiksborg Amts

¹⁾ Landmands-Blade, 1895, Side 62.

²⁾ l. c., Side 170.

Landboforening men tillige Præstø Amts Landboforening og Sorø Amts landøkonomiske Selskab, ligesom Forsøgene blev udførte i Holbæk Amt. Fra og med 1898 overtog det i samme Aar af de samvirkende Landboforeninger i Sjælland Stift nedsatte Planteavlsudvalg Forsøgsarbejdet, foreløbig med *K. Hansen* som Leder, saaledes som nærmere omtalt Side 90 og følg., hvor der tillige er givet nogle Oplysninger om Forsøgsarbejdet i de følgende Aar.

Paa Bornholm begyndtes Forsøgsarbejdet i 1899 af Bornholms landøkonomiske Forening. Forsøgene blev til at begynde med ledede af *K. Hansen*, der tillige udarbejdede Beretning om det første Aars Forsøg. Bortset herfra foreligger der ikke særskilte Beretninger før fra de allersidste Aar. For den mellemliggende Tids Vedkommende findes der Meddelelser om Forsøgene i bornholmske Dagblade. Havebrugskandidat *O. Elberg*, som straks blev Medlem af Foreningens i 1899 nedsatte Planteavlsudvalg og lige fra Begyndelsen forestod Arbejdet ved Forsøgenes Udførelse, blev i 1901 Planteavlskonsulent for Bornholms landøkonomiske Forening og i 1905 tillige for De samvirkende bornholmske Husmandsforeninger. Siden har de to Foreninger haft fælles Planteavlskonsulent.

I 1896 blev nuværende Forstander *H. J. Rasmussen*, Næsgaard, Konsulent for Nordfalsters Landboforening og Østlollands Landboforening, og det blev da straks tilbudt Medlemmerne, at de gratis kunde faa anlagt lokale Gødningsforsøg. Forsøgene kom dog først i Gang paa Lolland-Falster i Aaret 1899; der er givet nærmere Oplysninger derom Side 96.

Der blev paa Fyn vel udført lokale Forsøg allerede i 1897 og 1898, men det var kun ganske faa, 2 à 3 i hvert af Aarene. Først fra og med 1899, da Planteavlsudvalget var blevet nedsat, kom der Fart i Arbejdet. Derimod blev Forsøgsarbejdet begyndt i ret stor Udstrækning allerede i 1898 paa Langeland. Det var ogsaa her *K. Hansen*, der til at begynde med ledede Forsøgene, der blev udførte i Langelands landøkonomiske Forening. — Dengang var der ingen andre Landboforeninger paa Langeland; Nordlangelands Landboforening blev først stiftet i 1905. Der blev i 1898 udført ikke mindre end 35 lokale Gødningsforsøg paa Langeland; i 1899 var Antallet 18 og i 1900 22. Fra og med 1904 findes der i de samvirkende fynske Landboforeningers Planteavlsberetninger

mere eller mindre fyldige Oplysninger ogsaa om Forsøgsarbejdet i Langelands landøkonomiske Forening, men der foreligger for øvrigt særskilte Beretninger fra denne Forening. Beretningen om Forsøgene i 1898 er udarbejdet af *K. Hansen*, de følgende Beretninger af Foreningens Konsulenter. Den første af disse var *B. M. From*, der hovedsagelig havde udført Forsøgsarbejdet ogsaa i det første Aar. Beretninger for Aarene 1901, 1902 og 1903 har dog ikke været til Raadighed ved Udarbejdelsen af nærværende Afhandling.

Om Forsøgsarbejdet paa selve Fyn henvises i øvrigt til Side 94 og følg., idet der dog skal bemærkes, at der foruden Forsøgene under Samvirksomheden i 1902 tillige blev udført 28 Forsøg i Landboforeningen for Svendborg og Omegn. Herom foreligger der Beretning af Landbrugskandidat *M. Winther*.

I Tabellen er der for Jylland opført 2 Forsøg i 1893, endskønt disse maaske var af en lidt anden Natur, end hvad man i Almindelighed forstaar ved lokale Gødningsforsøg. Det var Forsøg, der blev udførte under Ledelse af *Fr. Hansen* paa Øster Havgaard ved Askov og paa Sønderskov Mølle ved Brørup med Dynd fra Mølledammen kontra Staldgødning, idet Ejeren af Møllen tænkte sig Dyndet anvendt i tørret Tilstand som Kunstgødning og derfor ønskede Forsøgene udførte. Forsøgene blev fortsatte i 1894 og 1895, og i 1894 blev der desuden under *Fr. Hansens* Ledelse udført to lokale Forsøg med Fosforsyre- og Kaligødning til Rodfrugter i Vestjylland, nemlig hos Gaardejer *Mads Lambæk* ved Lem og Forpagter *Willemoes*, Skærum Mølle ved Vemb. Det var i det hele taget *Fr. Hansen*, som i de lokale Landboforeninger i Jylland ledede Forsøgene fra disses Begyndelse og en længere Aarrække derefter eller i hvert Fald bistod Foreningerne dermed. *K. Hansen* ledede dog, som nævnt, Udførelsen af det ret betydelige Antal Forsøg i Skanderborg Landboforening i 1895 og 1896. For øvrigt blev Forsøgsarbejdet vistnok senere indstillet i nogle faa Aar i denne Forening.

Det i Tabellen opførte store Tal, 74, for »Andre Forsøg« i 1894, refererer sig udelukkende til den af Foreningen af jyske Landboforeninger iværksatte Forsøgsdyrkning af Sukkerroer. Om disse Forsøg, der blev udførte i Østjylland med *W. Riedel* som Forsøgsleder, findes der Beretning i Beretningen om det jyske Landbo-Delegeretmøde for 1895.

I 1895 blev der efter Tilskyndelse af *Fr. Hansen* udført 3 Forsøg med forskellige Kartoffelsorter i Kolind Landboforening, hvor man var stærkt optaget af Spørgsmaalet om Oprettelse af en Kartoffelstivelsefabrik. Disse Forsøg blev gennemførte i 3 Aar, og *Fr. Hansen* har givet Beretning derom, bl. a. ved det jydsk Landbo-Delegeretmøde i 1897¹⁾. Herefter blev, saa vidt det har kunnet oplyses, Forsøgsarbejdet i denne Forening indstillet i nogle Aar. I 1895, vistnok dog først om Efteraaret, blev der desuden paabegyndt lokale Gødningsforsøg i Bølling-Nørre Herreders Landboforening og i Salling Landboforening. De Landboforeninger, der saaledes havde begyndt, fortsatte med Forsøgene, og efterhaanden kom flere og flere til. 1896, om Efteraaret, begyndte saaledes Viborg Amts landøkonomiske Forening, 1897 desuden Ulfborg-Hind Herreders Landboforening og Kolding Omegns Landboforening, ligesom der blev udført Forsøg paa enkelte Gaarde i Silkeborgegnen. Ved det jydsk Landbo-Delegeretmøde samme Aar bragte *Fr. Hansen*, som nævnt Side 93, Spørgsmaalet om lokale Markforsøg i Landboforeningerne frem til Forhandling, der endte med Vedtagelse af følgende Resolution:

»Delegeretmødet udtalte Ønskeligheden af, at Landboforeningerne med Bistand af Statens Forsøgsstationer optage ordnede Markforsøg i sine Arbejder. — Bestyrelsen for Foreningen af jydsk Landboforeninger anmodes om at støtte og fremme denne Sag paa bedste Maade og bl. a. udvirke, at der kan ydes Statsbidrag til Landboforeningerne til saadanne Arbejder.«

I 1898 blev der paabegyndt lokale Gødningsforsøg i Brande med Omegns Landboforening og Hammerum Herreds Landboforening, i 1899 i Vejle Vesteregns Landboforening (maaske dog begyndt allerede i 1898) og Skodborg-Vandfuld Herreders Landboforening, i 1900 desuden i følgende Landboforeninger: Aalborg Amts, Randers Amts Husholdningsselskab, Vejle Amts, Vildbjerg med Omegns og Sønder-Felding-Assing-Skarrild og Omegns samt Morsø, sidstnævnte dog først om Efteraaret 1900, og der blev i Aaret 1900 i alt udført lokale Markforsøg i mindst 16 jydsk Landboforeninger. I 1901 steg dette Tal til 22, og fra og med dette Aar foreligger der, som tidligere nævnt, aar-

¹⁾ Side 78 i Beretningen om Mødet.

lige samlede Beretninger om Forsøgene. I 1902 steg Antallet af Landboforeninger, som udførte lokale Forsøg, til 37. Nu er, maaske med ganske faa Undtagelser, samtlige 78 jydsk Landboforeninger med i det lokale Planteavlsforsøgsarbejde.

Som det ses af Tabel 4, har den lokale Forsøgsvirksomhed i Landboforeningerne fra en ringe Begyndelse i Løbet af 24 Aar taget et mægtigt Opsving, saaledes at der nu udføres et Par Tusinde lokale Markforsøg aarlig alene i Landboforeningerne. Antallet af Forsøg steg stærkt i 1898, d. v. s. det første Aar, da der blev givet Statstilskud dertil. Statstilskudet blev forøget i Aarene 1899, 1900, 1902, 1903, 1906, 1907 og 1909, fra hvilket sidstnævnte Tidspunkt den givne Bevilling har været kalkulatorisk, saaledes at Foreninger kan faa lige saa meget af Staten, som de selv yder. Som det ses, er Tallene for det samlede Antal Forsøg stærkt stigende omkring de nævnte Tidspunkter. I denne Forbindelse maa der for øvrigt henvises til Afsnit II, Side 138 og følg., ogsaa til den i Fodnote 1, Side 139, omhandlede Indstilling fra *K. Hansen*.

Til at begynde med var der næsten udelukkende kun Tale om Gødningsforsøg, og det aarlige Antal heraf er fremdeles langt større end af »Andre Forsøg«. Der er i Aarene 1893—1916 i Landboforeningerne blevet udført 27757 lokale Markforsøg, hvoraf de $\frac{5}{7}$ var Gødningsforsøg og kun $\frac{2}{7}$ »Andre Forsøg«. Men Antallet af »Andre Forsøg« er for øvrigt steget forholdsvis meget stærkt i den sidste halve Snes Aar, navnlig paa Fyn og i Jylland, og har siden 1906 udgjort omtrent Halvparten af samtlige Forsøg. Det maa bemærkes, at der under »Gødningsforsøg« kan være opført enkelte Forsøg, som rettelig henhører under »Andre Forsøg«, f. Eks. nogle af »Eftervirkningsforsøgene«. Omvendt kan f. Eks. enkelte af de »Lucerneforsøg«, der her har maattet opføres under »Andre Forsøg« have været Gødningsforsøg. Der er dog i saa Henseende kun Tale om smaa Uregelmæssigheder.

»Andre Forsøg« omfatter Forsøg vedrørende Varieteter og Stammer, Lucernedyrkning, Græsmarker, Saatider, Jordbearbejdning, Sædskifte, Lævirkning, Høstmetoder, Ukrud, Plantesygdomme, i det hele taget saa godt som alle andre Grene af Jorddyrkning og Plantekultur. Inden for de forskellige Tidsrum har der i nogen Maade gjort sig en Gruppering gældende, saaledes at et forholdsvis stort Antal Forsøg har

drejet sig om Spørgsmaal, der har været stærkt fremme i den paagældende Tid. Der blev f. Eks. i Aarene omkring 1905—1909 udført en Mængde Lucerneforsøg. Varietetsforsøgene har hele Tiden udgjort et meget betydeligt Antal af »Andre Forsøg«. De første lokale Varietetsforsøg var de Side 117 omhandlede Kartoffelforsøg i Kolind Landboforening. De første lokale Varietetsforsøg med Korn blev anlagte af Københavns Amts Landboforening. Det var kombinerede Varietets- og Saatidsforsøg med 6rd. Byg, og de blev gennemførte i 8 Aar, fra 1898 til 1905. *K. Hansen* tog Initiativet til disse Forsøgs Iværksættelse og har ligeledes udarbejdet Beretning derom. Den findes i de samvirkende sjællandske Landboforeningers Planteavlberetning for 1906. — I denne Forbindelse maa dog ogsaa nævnes de af Landhusholdnings-selskabets Maltbyg- og Hvedeudvalg udførte Forsøg, hvorom afsluttende Beretning findes i nærværende Tidsskrift, 11. Bind, Side 56, navnlig ogsaa den af Udvalget fra 1885 til 1902 foretagne Fordeling af gode Bygsorter, fortrinsvis til mindre Jordbrugere med Forpligtelse for disse til efter nærmere Anvisning at udsaa Bygsorterne til Sammenligning med det stedlige Byg.

Tabel 5 giver Oplysning om Antallet af de af Husmandsforeningerne udførte lokale Markforsøg. Der er dog vistnok udført en Del Forsøg i Foreningerne paa Fyn og i Jylland ogsaa forud for 1908. Det kan i denne Forbindelse oplyses, at Planteavlsspørgsmaalet i 1906 var taget op i 69 jydsk Husmandsforeninger. Som det ses, er der udført et betydeligt Antal Forsøg paa Sjælland og i Jylland, og Forsøgsarbejdet er i stærk Fremgang i begge disse Landsdele samt paa Bornholm. Paa Lolland-Falster er der udført et mindre Antal Forsøg. Paa Fyn blev der i nogle Aar udført mange Forsøg, men derefter har Forsøgsarbejdet været stærkt i Tilbagegang. Det aldeles overvejende Antal, de $\frac{5}{6}$, af Forsøgene i Husmandsforeningerne har været Gødningsforsøg. Kun i Jylland, og i Begyndelsen paa Bornholm, har der i større Udstrækning ogsaa været udført »Andre Forsøg«, og Antallet heraf er i stadig og stærk Stigning i Jylland.

Som det fremgaar af Afsnit II, har Staten fra Begyndelsen forbeholdt sig en vis Kontrol med de statsunderstøttede lokale Forsøg, navnlig vedrørende Forsøgsplanen, som blev krævet »approberet«, til at begynde med af Statens Planteavlsudvalg og senere af en af Statens Forsøgsstationer. Spørgsmaalet om,

Tabel 5. Lokale Markforsøg, udførte i Husmandsforeningerne.
1905-1916.

Aar	Sjælland			Bornholm			Lolland-Falster			Fyn			Jylland			I alt		
	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt
1905					1	1											1	1
1906		5	5		7	7											12	12
1907	32	11	43		5	5										32	16	48
1908	18	18		1	4	5	16		16	22		22	105	17	122	162	21	183
1909	30	9	39	2	3	5				27		27	138	6	144	197	18	215
1910	81	10	91	1	4	5				54		54	173	8	181	309	22	331
1911	32	4	36	2	2	4				8		8	137	6	143	179	12	191
1912	13	2	15	2	3	5	8		8	8		8	142	21	163	173	26	199
1913	26		26	7	2	9				7		7	196	48	244	236	50	286
1914	101	2	103	14	1	15				2	17	19	328	76	404	445	96	541
1915	118		118	17	1	18				2	2	4	264	113	377	401	116	517
1916	108		108	19	1	20							276	147	423	403	148	551
I alt.	559	43	602	65	34	99	24		24	130	19	149	1759	442	2201	2537	538	3075

hvilke Krav der skulde stilles vedrørende Planen for lokale Gødningsforsøg for Opnaelse af Statstilskud hertil, samt i det hele taget Spørgsmaalet om den mest hensigtsmæssige Plan for saadanne Forsøg gav gennem mange Aar Anledning til livlig, undertiden ret skarp Meningsudveksling, navnlig paa Landbrugsmøder og i Tidsskrifter, en Strid, som efterhaanden tilspidsede sig i Spørgsmaalet om, hvorvidt den »direkte« eller den »indirekte« Forsøgsmaade var at foretrække. Forslag om at benytte sidstnævnte Metode, hvorved der, i Modsætning til ved den »direkte« Metode, naar der prøves for et Plantenæringsstof, gives Overskud af øvrige Plantenæringsstoffer, »Grundgødning«, blev fremført af Professor *T. Westermann*. Allerede i det Side 111 omhandlede Foredrag gives der Antydninger i den Retning, og de samme Side omhandlede, i 1890 paabegyndte Forsøg blev anlagte efter denne Metode, der ogsaa straks benyttedes af de samvirkende sjællandske Landboforeningers Planteavljudvalg, og i 1899 udarbejdede *Westermann* et udførligt, »Motiveret Forslag angaaende Fremgangsmaaden ved Udførelse af lokale Forsøg

over Anvendelse af Handelsgødning, hvortil Staten yder Tilskud«. Dette Forslag, som ligeledes var baseret paa den »indirekte« Metode, diskuteredes livligt inden for Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur, men er saa vidt vides aldrig offentliggjort in extenso. Men det ligger i øvrigt uden for Omraadet for nærværende Afhandling at komme nærmere ind paa de benyttede Forsøgsplaner, der mere naturligt behandles i Forbindelse med en samlet Bearbejdelse af Forsøgsresultaterne. Her skal blot henvises til Referater af Forhandlinger om Sagen ved Planteavlsmøder og Delegeretmøderne i Landboforeningerne, f. Eks. til Beretning om de samvirkende sjællandske Landboforeningers Virksomhed i Aaret 1900, Side 112 og følg., til Konsulentberetningen for Aaret 1900, Side 39 og følg., samt til Beretning om Foreningen af jyske Landboforeningers Delegeretmøde samme Aar, Side 51—54, hvor man diskuterede Spørgsmaalet: »Vil man i dansk Forsøgsvirksomhed forlade de gamle Grundsætninger«, og hvor Bølgerne gik højt¹⁾.

De forskellige Forsøgsmetoder og deres Fordele og Mangler er for øvrigt behandlede udførligt af Forstander *J. C. Overgaard*, Ladelund, under Besvarelsen af en skriftlig Opgave paa Fortsættelseskursus i Landbrugets Jorddyrkning og Plantekultur ved Landbohøjskolen i 1906: »De lokale Markforsøg i Danmark, deres Opgaver og Resultater«²⁾.

I Husmandsforeningerne har man benyttet meget enkle Forsøgsplaner, hvorom der maa henvises til Beretningerne, for Jyllands Vedkommende navnlig til de allerførste Planteavlsberetninger.

Det var fra Begyndelsen ret almindeligt³⁾, og praktiseres ogsaa en Del endnu, at Landmændene betalte et vist Beløb,

¹⁾ Der kan ogsaa henvises til en Afhandling om Kunstgødning af *K. Dorph-Petersen*, Side 67 og følg. i det af *Th. Claudi Westh* redigerede Skrift: »Enkelte Træk af Landbrugets Jorddyrkning og Plantekultur i Danmark ved Aar 1900«, og endvidere til *K. Hansen*: »Vejledning ved Udførelsen af lokale Gødningsforsøg«, 1902, *Fr. Hansen og K. Hansen*: »Lommebog til Brug ved Udførelsen af lokale Gødningsforsøg«, 1902, samt til den af Statens Planteavlsudvalg i 1904 udsendte »Vejledning til Planlægning og videre Ordning af lokale Gødningsforsøg«.

²⁾ Denne interessante Afhandling burde offentliggøres, i hvert Fald Afsnit II: »Om Forsøgsmetoder, Forsøgsplaner og Forsøgsresultaternes Bearbejdning«.

³⁾ Jvf. Afsnit II, Side 142.

i Reglen stigende med Jordbrugets Hartkornstilliggende, for at faa udført et Gødningsforsøg. I de lolland-falsterske Landboforeninger benyttes f. Eks. for Tiden følgende Skala:

Ejendomme med indtil	3 Tdr. Hartkorn	5 Kr. pr. Forsøg.
do. — fra	3—10	- do.	10 - —
do. — fra	10—15	- do.	15 - —
do. — over	15	- do.	20 - —

Det omvendte, at Foreningerne betaler de Landmænd, hos hvem Forsøgene udføres, et vist Beløb, finder ogsaa Sted, bl. a. ved de Forsøg, der nu udføres under direkte Ledelse af de samvirkende sjællandske Landboforeningers Planteavlsudvalg, jvf. Side 92:

Indtil nu er der i alt udført følgende Antal lokale Markforsøg i Danmark:

	Gødningsforsøg	Andre Forsøg	I alt
I Landboforeningerne	19746	8011	27757
I Husmandsforeningerne.....	2537	538	3075
I alt...	22283	8549	30842

Der har altsaa indtil nu i de landøkonomiske Foreninger været udført ca. 31 000 lokale Markforsøg, — et imponerende Tal.

Som Kuriosum kan anføres, at *K. Hansen* i Foraaret 1899 ogsaa medvirkede ved Iværksættelse af lokale Gødningsforsøg flere Steder i Sverige.

Andre Foranstaltninger til Planteavlens Fremme.

De lokale Markforsøg er ubetinget det vigtigste af de Foretagender, som de landøkonomiske Foreninger har udført til Fremme af Planteavlen, og de er derfor behandlede noget udførligere. Der skal nu blot gøres nogle faa Bemærkninger om de øvrige Foranstaltninger, der for øvrigt antydningssvis er omtalte i det foregaaende.

Forevisningsmarker. Paa saadanne Marker demonstrerer man gennem voksende Planter Forsøgsresultater og Erfaringer, dyrker forskellige Kulturformer Side om Side paa smaa Parceller og viser forskellige Dyrkningsmetoders Virkning, kort sagt fremviser de vigtigste af de gennem Dyrkningsforsøg indvundne Erfaringer. Markerne har dog undertiden fundet videre-

gaaende Anvendelse, idet der tillige har været indlagt Forsøg deri, eller de har været kombinerede med Forsøgsmarker.

Tanken om Anlæg af Forevisningsmarker kan føres over 25 Aar tilbage i Tiden, idet Forening til Kulturplanternes Forbedring allerede i 1890 havde »Tilvejebringelse af Demonstrationsmarker for Landbrugsforeninger og Skoler« paa sit Program¹⁾. Foreningen gjorde i 1893 Skridt til at faa anlagt en Forevisningsmark i umiddelbar Nærhed af den paa-tænkte Landmandsforsamling i Randers for derved at henlede Opmærksomheden paa denne Foranstaltning. Landmandsforsamlingen blev imidlertid udsat til det følgende Aar, og i Mellemtiden blev Foreningen opløst; men i dens »Testamente«²⁾ til Landhusholdningsselskabet udtales der Beklagelse over, at der ved den ny Ordning af Forsøgsvirksomheden ikke er lagt Vægt paa »Tilvejebringelse af Demonstrationsmarker for Landboforeninger«. I 1894 stillede *K. Hansen* i en Indstilling til Landhusholdningsselskabet Forslag om forskellige Foranstaltninger vedrørende Konsulentvirksomheden i Plantekultur, deriblandt ogsaa om Anlæg af Demonstrations- eller »Skue-marker«, — »Læremarker« har de ogsaa været kaldt —, og det fremgaar af en Forhandling i Landhusholdningsselskabet³⁾ den 20. Februar 1895, hvor *T. Westermann* stærkt fremhævede Ønskeligheden af at faa anlagt »Forevisningsstationer«, at Selskabet paa det daværende Tidspunkt havde sendt Indstilling til Ministeriet om Sagen. I Konsulentberetningen for 1894 udtaler *K. Hansen* sig atter for Anlæg af Demonstrations- eller »Fremvisningsmarker«.

Der maa i øvrigt henvises til *K. Hansens* Side 139 omhandlede Indstilling, hvorfra de foran anførte Oplysninger om Forevisningsmarkerne hovedsagelig er hentede.

Som det fremgaar af de Side 137 anførte Oplysninger, blev den første Forevisningsmark anlagt ved Beder Havebrugsskole i 1895 af Forstander *P. Henriksen*, og Aaret efter anlagde Forstander *J. Nielsen* tillige en saadan ved Klank Højskole. Men Tanken om Anlæg af Forevisningsmarker slog dog først

¹⁾ Om Landbrugets Kulturplanter og dertil hørende Frøavl, Nr. 9, Side 35.

²⁾ l. c. Nr. 11, Side 115.

³⁾ Tidsskrift for Landbrugets Planteavl, 2. Bind, Side 78.

igennem, da Professor *T. Westermann* i det Side 90 omhandlede Foredrag ved de samvirkende sjællandske Landboforeningers Delegeretmøde i 1897 fremhævede Ønskeligheden af saadanne Marker, idet han bl. a. henviste til, at Hedeselskabet alene

Tabel 6. Antal Forevisningsmarker i Landboforeninger og Husmandsforeninger 1897—1916.

Aar	Landboforeninger						Husmandsforeninger						I alt	
	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Jylland ¹⁾	I alt	Sjælland	Bornholm	Lolland-Falster	Fyn	Jylland	I alt		
1895					1	1							1	
1896					2	2							2	
1897					2	2							2	
1898	4				2	6							6	
1899	4	1	1		2	8							8	
1900	4	1	1	1	2	9							9	
1901	5	1	1	4	4	15							15	
1902	5	1	1	3	4	14							14	
1903	6	1	1	4	5	17							17	
1904	5	1	1	4	8	19	1	1				2	21	
1905	6	1	1	5	13	26	7	2				9	35	
1906	5	1	2	5	15	28	5	2				7	35	
1907	5	1	2	4	18	30	16	2				18	48	
1908	6	1	2	6	19	34	23	2		1	27	53	87	
1909	5	1	2	7	22	37	47	2		1	54	104	141	
1910	8	—	1	3	25	37	49	1		1	50	104	141	
1911	6	—	1	3	31	41	50	1		4	35	91	132	
1912	6	—	1	3	27	37	2	1		4	1	20	28	65
1913	7	—	1	3	26	37	2	1			1	27	31	68
1914	3	—	1	3	31	38	3	1			2	45	51	89
1915	4	—	1	(?)	30	35	2	1			1	44	48	83
1916	2	—	1	(?)	30	33	(?)	1			1	52	54	87

til Demonstration af Mosekulturer havde omtrent 150 »Prøvestationer«. Følgen heraf blev straks, at de samvirkende sjællandske Landboforeninger lod anlægge 4 Forevisningsmarker efter en Plan, udarbejdet af *K. Hansen*, som tillige udarbejdede Vejledning for besøgende paa Markerne²⁾. Dette var, saa vidt

¹⁾ Markerne ved Beder og Klank er medregnede. Førstnævnte sorterede ellers slet ikke og sidstnævnte først fra 1903 under Landboforeningerne, jvf. S. 137.

²⁾ Jvf. den sjællandske Landbo-Delegeretberetning for 1898. Side 75 og følg.

vides, de første Forevisningsmarker, der blev anlagte af landøkonomiske Foreninger her i Landet. Flere Steder i Udlandet, navnlig i Belgien og Frankrig, havde man allerede i en Aarrække haft et meget stort Antal af saadanne Marker.

Tabel 6 giver Oplysning om Antallet af Forevisningsmarker til de forskellige Tider. De Forevisningsmarker, der har været knyttede til Planteavlsudstillingerne i Forbindelse med de store provinsielle Dyrskuer, er ikke medregnede i Tabellen, med mindre der har været Tale om fastliggende Marker paa de paagældende Steder. I øvrigt kan det have nogen Vanskelighed at fastslaa Antallet bestemt i det enkelte Aar. Her er der saavidt muligt kun regnet med Marker, som var tilgængelige i det paagældende Aar, altsaa ikke med Marker, der først er blevet anlagte om Efteraaret. I de fynske og jyske Husmandsforeninger har der muligvis været enkelte Forevisningsmarker ogsaa i Tiden forud for 1908, i de lollandfalsterske muligvis ogsaa forud for 1910.

K. Hansen udarbejdede i Begyndelsen Planerne for Forevisningsmarkerne i Landboforeningerne paa Øerne og i en Aarrække tillige Vejledninger for Besøgende paa Markerne. I 1905 udarbejdede han tillige Plan for Forevisningsmarker i de samvirkende sjællandske Husmandsforeninger¹⁾, og her var nu i en Aarrække en Mængde Forevisningsmarker, der dog i 1911 blev nedlagte, idet der blev udarbejdet ny Plan og Regler for Anlæg af Forevisningsmarker i Foreningerne²⁾. De enkelte Forevisningsmarker i Husmandsforeningerne har i Reglen været mindre end i Landboforeningerne. Ved de jyske Husmandsforeningers Sendemandsmøde i Efteraaret 1907 foreslog nuværende Forstander J. Nielsen, Borris, bl. a. at oprette smaa billige 2-aarige Forevisningsmarker efter nærmere angivet Plan³⁾, hvilket Forslag, som det fremgaar af Tabellen, i meget stor Udstrækning er taget til Følge.

I Jylland er Landbo- og Husmandsforeninger fælles om en Del Forevisningsmarker.

Der foreligger ikke overalt Oplysninger om Antallet af Be-

¹⁾ Husmanden, 1905, Side 92.

²⁾ Se f. Eks. De samvirkende sjæll. Husmandsforeningers Beretning om Virksomheden i Aaret 1912—13. Side 26.

³⁾ Beretning om De samvirkende jyske Husmandsforeningers Planteavl-arbejde, 1908, Side 52 og følg.

søgende paa Forevisningsmarkerne. Eksempelvis kan dog anføres, at Besøget paa de sjællandske Landboforeningers Forevisningsmarker har været omtrent saaledes:

Aar	Antal Besøgende	Aar	Antal Besøgende	Aar	Antal Besøgende	Aar	Antal Besøgende
1898	2100	1903	8300	1908	11600	1913	9100
1899	1470	1904	13500	1909	11700	1914	4150
1900	1700	1905	12450	1910	12135	1915	3400
1901	2100	1906	15000	1911	6800	1916	3040
1902	1600	1907	11500	1912	5750		

Den store Nedgang i Antallet af Besøgende i 1911 hidrører fra, at den ved Kærehave Husmandsskole beliggende Mark, som havde været stærkt besøgt, var blevet afgivet.

Besøget paa de jyske Landboforeningers Forevisningsmarker var omtrent saaledes:

Aar	Antal Besøgende	Aar	Antal Besøgende
1909	21000	1913	29000
1910	18000	1914	50000
1911	22000	1915	32000
1912	27000	1916	35000

Det forholdsvis store Tal for 1914 hidrører fra, at Forevisningsmarken i Forbindelse med Planteavlstudstillingen ved Samvirksomhedens Ungskue (i Randers) for dette Aar er medregnet.

Om Besøget i de jyske Husmandsforeningers Forevisningsmarker kan meddeles følgende:

Aar	Antal Marker	Antal Besøgende
1909	18 ¹⁾	2360
1910	19	2895
1911	22	2226
1912	14	5530
1913	18	6040
1914	29	21170
1915	37	23043
1916	49	29263

Foruden Forevisningsmarker har der, navnlig i Husmandsforeningerne, været anlagt en Del Forevisningshaver.

¹⁾ Udelukkende 1. Aars Marker.

Det synes ellers, som om Interessen for Forevisningsmarker i de senere Aar har været i Aftagende saavel i Landboforeningerne som i Husmandsforeningerne paa Øerne i Mod-sætning til i Jylland. Derimod synes en med Forevisningsmarker i nogen Maade beslægtet Foranstaltning at vinde større og større Udbredelse, nemlig de saakaldte

Markmøder eller Markforedrag, Markvandring, Markbesigtigelser, Markekursionser, hvilke Betegnelser for øvrigt maaske ikke kan siges ganske at dække hverandre, idet de undertiden synes brugte i noget forskellig Betydning. Foranstaltningen, der, saa vidt vides, er paabegyndt af *K. Hansen* og senere blev praktiseret i Forbindelse med »vandrende Planteavlstudstillinger«, bestaar deri, at Landmænd i Samling og under kyndig Vejledning besigtiger forskellige dyrkede Marker paa en Egn for at drage Lære deraf; undertiden besøges tillige eller udelukkende Forevisningsmarker eller Forevisningshaver, hvor der arrangeres Møder og holdes Foredrag, hvilket navnlig er praktiseret i Husmandsforeningerne, eller Markvandringen afsluttes med Foredrags- og Diskussionsmøde¹⁾.

Eksempelvis kan anføres følgende Oplysninger om, i hvilken Udstrækning denne Foranstaltning er bragt til Udførelse paa Sjælland:

Aar	Sjællandske Landboforeninger		Sjællandske Husmandsforeninger
	Antal Markmøder	Antal Deltagere	Antal Markmøder
1908			25
1909			45
1910			41
1911			48
1912			8
1913	20	1210	8
1914	10	390	6
1915	18	530	15
1916	29	829	(?)

Det maa bemærkes, at der har været Markmøder i de sjællandske Landboforeninger og Husmandsforeninger ogsaa forud for henholdsvis 1913 og 1908. Den bratte Nedgang i Antallet i 1912 under Husmandsforeningerne refererer sig til det foran omhandlede Forhold, at de mange Forevisnings-

¹⁾ Jvf. for øvrigt den i Fodnote 2, Side 130, nævnte Afhandling.

marker, hvortil Møderne hovedsagelig var knyttede, blev nedlagte i 1911.

Planteavlsudstillinger. Der er langt tilbage i Tiden blevet afholdt Udstillinger, bl. a. ogsaa for at vække Opmærksomhed for Spørgsmaal vedrørende Jorddyrkning og Plante-kultur, navnlig Udstillinger af Agerdyrkningsredskaber og Planteavlsprodukter. Ofte var det da saaledes, at de udstillede Redskaber blev bortloddede og Planteavlsprodukterne blev gjort til Genstand for Bedømmelse og Præmiering, jvf. f. Eks. de Side 98 meddelte Oplysninger om Viborg Amts landøkonomiske Forening. Allerede i 1845 besluttede Frederiksborg Amts Landboforening at afholde Udstilling af Agerdyrkningsredskaber, og der bevilgedes til Indkøb og Bortlodning af saadanne 500 Rbd. Redskabsudstillingerne var ofte knyttede til Dyrskuer, hvilket jo ogsaa finder Sted i Nutiden, og der blev undertiden arrangeret Fremvisning af Redskaber i Brug, navnlig Plovprøver. Horsens Landbrugsforening arrangerede i 1862, Foreningens Stiftelsesaar, saavel Redskabsudstilling som Plovprøve og Udstilling af Sædekorn og Frø. Fyns Stifts patriotiske Selskab foranstaltede i 1867 i Odense en Produkt- og Redskabsudstilling, som varede i flere Dage. De nævnte Eksempler fra ældre Tider kunde suppleres med mange andre. »Forening til Kulturplanternes Forbedring« foranstaltede mange Planteavlsudstillinger; allerede samme Aar, som den blev stiftet, 1876, arrangerede den en Rodfrugtudstilling paa Landbohøjskolen, og der blev i det hele taget i det følgende Tidsrum, hvor Rodfrugtdyrkningen tiltrak sig stadig stærkere Opmærksomhed, og helt ind i indeværende Aarhundrede afholdt en Mængde særlige Rodfrugtudstillinger, eller dog Udstillinger, hvor Rodfrugter spillede Hovedrollen.

Maltbygdstillingerne fortjener ligeledes særlig Omtale.

Omkring 1880 udgik fra Københavns Amts Landboforening Tanken om en stadig Samvirken og Tankeudvekslen mellem Industrien og Landbruget. De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift, som blev oprettet det nævnte Aar, fik imidlertid Sagen i sin Haand og traadte gennem et Udvalg i Forbindelse med Industriforeningen i København, og man enedes bl. a. om, »at der fremtidig fra Oktober til April (inkl.) skulde arrangeres maanedlige Udstillinger af Genstande og Produkter, saavel af Industrien som Agerbruget, ordnede i Grupper«.

Den første af disse »landboindustrielle« Udstillinger¹⁾ blev afholdt i København i Oktober 1880 og omfattede Maltbyg og de til dets Rensning og Sortering egnede Maskiner. Af Mangel paa Interesse fra Landbrugernes Side blev de landboindustrielle Udstillinger, hvor der ogsaa var blevet holdt Foredrag, indstillede fra 1893 med Undtagelse af Maltbygudstillingerne, som blev fortsatte af Landboforeningerne i en Aarrække. Lederen af Landhusholdningsselskabets Bygforsøg, *Chr. Sonne*, gjorde, væsentlig paa Grundlag af Resultaterne fra disse Forsøg og med Maltbygudstillingerne som Udgangspunkt, ved de aarlige Delegeretmøder nærmere Rede for Bygavlen, specielt Maltbygavlen. Herom henvises til de aarlige Beretninger fra Foreningerne. Den sidste af disse Maltbygudstillinger blev afholdt i 1901. Ogsaa paa Lolland-Falster blev der afholdt Maltbygudstillinger.

De oprindelige Planteavlsudstillinger falder nærmest ind under Begrebet »Produktudstillinger«, hvor det udstillede blev bedømt og præmieret, og der har, saavel tidligere som i Nutiden, været knyttet Planteavlsudstillinger til Dyrskuer, Landmandsforsamlinger, Delegeretmøder, i det hele taget til Landbrugsmøder. Det omvendte Forhold, Planteavlsudstillingen som det centrale, eventuelt med Tilknytning af andet, og som direkte Anledning til Sammenkomst eller Møde af Landmænd har vel ogsaa fundet Sted tidligere, men tilhører dog hovedsagelig en nyere Tid, samtidig med at Udstillingerne har skiftet Karakter og nu mere direkte tager Sigte paa det belærende, d. v. s. der udstilles fortrinsvis Udsnit af Forsøgsmarker, Karkulturer, Kulturer fra Eng- og Mosejord, Præparater og levende Planter og Plantedele samt Afbildninger og grafiske Fremstillinger for at vise forskellige Forhold vedrørende Frøkontrol, Planteforædling, Ukrud, Plantesygdomme, Havebrug m. v., men Udstillingerne har i øvrigt en noget forskellig Karakter, eftersom der er Tale om »Sommerudstillinger« eller »Efteraarsudstillinger«. Naar der nu arrangeres Planteavlsudstillinger i Forbindelse med Dyrskuer, knyttes der ofte Forevisningsmarker til Udstillingerne, hvilket navnlig har været Tilfældet ved Fælles-Landboforeningernes store Skuer, særlig i

¹⁾ Beretning om de samvirkende sjællandske Landboforeningers Virksomhed fra 28. Maj 1880 til 1. Februar 1882, Side 82 og følg., samt de følgende Beretninger fra Foreningerne.

Jylland, men dog ogsaa ved lokale Skuer. Den første Planteavlsudstilling, som uden at være i Tilknytning til Udstillinger af anden Art udelukkende har lagt Vægten paa det belærende Materiale og udeladt al Bedømmelse og Præmiering af det udstillede, blev afholdt af Odense Omegns Landboforening i Odense i 1903¹⁾. Det var for øvrigt først fra dette Aarstal at regne, at der kom rigtig Fart i Landboforeningernes Arbejde for Afholdelse af Planteavlsudstillinger. Der har ogsaa været arrangeret »vandrende« Planteavlsudstillinger²⁾, navnlig, i Aarene omkring 1904—1906, paa Sjælland, delvis i Forbindele med Markmøder, der efterhaanden synes at have afløst »Vandredningerne«.

Eksempelvis kan der meddeles Oplysninger om Antallet af Planteavlsudstillinger i en Aarrække i Jylland:

Aar	I lokale Landboforeninger	Aar	I lokale Landboforeninger	I Husmandsforeninger
1901	9	1909	22	18
1902	10	1910	26	22
1903	13	1911	24	19
1904	14	1912	27	30
1905	14	1913	32	31
1906	16	1914	20	20
1907	22	1915	20	32
1908	16	1916	31	47

Undertiden har Udstillingerne været fælles for Landbo- og Husmandsforeninger.

Præmieringer og Konkurrencer. Præmiering er den ældste af alle de Foranstaltninger, som er blevet iværksatte af landøkonomiske Foreninger til Fremme af Planteavl. Vort ældste Landbrugsselskab, Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, blev stiftet 1769 »for at opmuntre ved Priser og Præmier Landmanden, Kunstneren og Handelsmanden udi Hans Kongelige Majestæts samtlige Riger og Lande« og var saaledes oprindelig et Præmieselskab. Allerede i 1770 udsatte Selskabet bl. a. 3 Præmier paa henholdsvis 100, 50 og 25 Rigsdaler »for

¹⁾ *Th. Madsen-Mygdal*: Belærende Fremstillinger paa Planteavlsudstillingerne 1903. Beretning om Foreningen af jydsk Landboforeningers 30. Delegeretmøde, 1904, Side 38 og følg.

²⁾ Nærmere Oplysninger om Ordningen af saadanne Udstillinger har *K. Hansen*, som paabegyndte denne Foranstaltning, givet i Konsulentberetningen for 1905, Side 87 og følg.

den Byes Selv-Ejer-Bønder i Dannemark, der fra Dato til vor Allernaadigste Konges Fødselsdag, den 29de Januari 1771., viser sig villigst og stræbsomst til at efterkomme Forordningen af 28. Julii 1769. dens Anden Artikel især, til Fælledekskabets Op-hævelse«, i 1771 bl. a. en Præmie paa 50 Rigsdaler eller Guld-medalje for »den beste og tydeligste Afhandling om Mergel, dens adskillige Arter, deres Kjendetegn, Natur eller væsentlige Beskaffenhed og Anvendelse i Agerdyrkingen efter kymiske og økonomiske Erfaringer«, i 1776 bl. a. 3 Præmier paa henholdsvis 100, 50 og 20 Rigsdaler eller Medaljer for det »ved skadende Vands Afledning forrettede største og vigtigste Arbejde«. Selskabet har gennem Aarene uddelt en Mængde Præmier for fortjenstfuld Virksomhed i Landbruget, og Plante-avlen har ogsaa i høj Grad nydt godt heraf.

De landøkonomiske Selskaber, som i ret betydeligt Antal blev oprettede, navnlig i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, havde ligeledes Præmiering paa en fremskudt Plads paa Programmet, og inden for Landboforeningerne har Præmiering ogsaa spillet en betydelig Rolle. Det kan saaledes anføres, at Randers Amts Husholdningsselskab for over 100 Aar siden udsatte Præmier sigtende til at fremme Hør-, Hamp- og Kartoffel-avl. I Frederiksborg Amts Landboforening diskuteredes der ved en Generalforsamling i 1843, Foreningens Stiftelseaar, bl. a. Forslag om, »at Medlemmer, der behandlede $\frac{1}{10}$ af sin Agerjord med Helbrak, Afgravning, Rensning for Ukrudt og Sten, kunde konkurrere til en Præmie af 4 Rbd. pr. Td. Land og for samme Stykkes samtidige Mergling det dobbelte« og »at Medlemmer, hvis Jorder vare under et planmæssigt passende Sædskifte, ligeledes kunde konkurrere til Præmie eller Agtelses-tegn«, hvilke Forslag med nogle Ændringer blev vedtagne¹⁾. I de følgende Aar uddelte Foreningen Præmier for Brakning, Mergling, Pløjning med Køer o. s. v. med særligt Henblik paa det mindre Landbrug, og, maaske først lidt senere, i det hele taget for Dyrkning af Husmandslodder²⁾.

¹⁾ Frederiksborg Amts Landboforening 1843—1893, Side 6.

²⁾ Ogsaa »Flid og Vindskibelighed« ved Jorddyrkning præmieredes. Blandt Præmietagerne i 1845 var saaledes *Karen Jensdatter* af Søborg Bøge, hvorom det hedder, l. c. Side 9: »Det særegne Tilfælde, som her er forhaanden, at et Fruentimmer æsker Præmie, har ikke foranlediget Direktionen

Saaledes blev der af Landboforeningerne op igennem det 19. Aarhundrede præmieret Brakmarker, Roemarker, Huslodder, Møddingsteder, afholdt Præmiepløjninger m. v. samt uddelt Præmier ved Udstillinger, og det kan vel siges, at der til alle Tider har været Tale om Bedømmelse, at der er blevet »konkurreret« om Præmierne, men de mere planmæssig ordnede Konkurrencer mellem enkelte Marker, hele Markbrug eller hele Landbrug tilhører dog fortrinsvis en nyere Tid.

En Særstilling indtager Præmieringen af ypperlig dyrkede Huslodder, hvortil der fra og med 1873 har været givet særskilt Bevilling paa Finansloven. Foranstaltningen var for øvrigt iværksat i Landboforeningerne forud for det anførte Tidspunkt.

Præmiering af enkelte Marker har, som nævnt, fundet Sted i stor Udstrækning baade i Landbo- og Husmandsforeninger, navnlig af Roemarker, men ogsaa af andre Marker som Kornmarker, Lucernemarker og Kartoffelmarker. I stort Omfang er der saaledes præmieret Roemarker inden for Husmandsforeningerne. I de bornholmske Husmandsforeninger, f. Eks., er der siden 1906 blevet afholdt Roemarkskonkurrence og uddelt følgende Antal Præmier for velholdte Roemarker:

Aar	Antal Præmier	Aar	Antal Præmier	Aar	Antal Præmier
1906	(?)	1910	10	1914	6
1907	21	1911	14	1915	0
1908	18	1912	18	1916	6
1909	16	1913	10		

I de jyske Husmandsforeninger er denne Foranstaltning ogsaa i rigt Maal bragt til Udførelse, og der er bl. a. ogsaa i stor Udstrækning præmieret velholdte Haver og hele Markbrug, nemlig i følgende Antal Foreninger:

til at antage den her omhandlede Person som ikke kvalificeret til Præmieæskning, saasom hendes Flid og anstrengende Arbejde er af et saa ualmindelig Slags, at den fortjener Opmuntring og Paaskjønnelse. I en Alder af 13 à 14 Aar har hun i sin affældige Faders Sted haandteret Ploven og saavel med 1 som med 2 Heste besørget 2 Huslodder pløjede, saaede, mejet og Afgrøden indbjerget. Foruden meget andet har hun paataget sig Akkordarbejde ved Esrom Kanal og erhvervet sig Vidnesbyrd om, at hun i Dygtighed, Flid og Hurtighed ikke er overtruffen af nogen Arbejdsmand; Præmie 20 Rbd. »

Aar	Antal Foreninger med Præmiering af		
	Roemarker	Haver	Hele Markbrug
1910	112	96	
1911	160	142	
1912	91	85	44
1913	110	108	63
1914	111	118	76
1915	153	179	108
1916	142	157	93

I det Side 90 nævnte Foredrag anbefalede *T. Westermann* bl. a. ogsaa Iværksættelse af Konkurrencer mellem hele Markbrug, og saadan Konkurrence med tilhørende Præmiering blev paabegyndt af de samvirkende sjællandske Landboforeninger i 1901 med særligt Henblik paa Jordens Renholdelse for Ukrud, hvilket Hensyn i det hele taget har spillet en fremtrædende Rolle ved Præmieringer saavel af enkelte Marker som af hele Markbrug, og i øvrigt efter nærmere fastsatte Regler¹⁾. Der er her Tale om Markbrug, der er for store til at kunne præmieres som Husmandsbrug. — Præmiering af Husmandsbrug er, som nævnt, en langt ældre Foranstaltning, og *J. C. la Cour* foreslog for øvrigt allerede i 1879 ogsaa Præmiering af Bondebrug²⁾. — Til at tage sig af Sagen blev der nedsat et særligt Udvalg, hvori Landbrugslærer *Chr. Christensen*, Tune, beklædte Formandspladsen lige fra Begyndelsen og indtil 1915. En Oversigt over Konkurrencens Omfang, Formaal og Betydning i de første 9 Aar findes i Foreningernes Planteavlsberetning for 1909, Side 79 og følg. Fra og med 1910 blev Reglerne for Konkurrencerne ændrede, jvf. samme Beretning, Side 86, hvorefter Konkurrencerne i Mod-sætning til tidligere, bl. a. blev gjort toaarige samtidig med, at det blev krævet, at Deltagerne skulde føre Regnskab, i hvilken sidst-nævnte Henseende Kravene senere yderligere er blevet skærpede.

De samvirkende lolland-falsterske Landboforeninger iværksatte Konkurrence mellem rene og veldyrkede Markbrug i 1902 med 13 Deltagere. Konkurrencen blev fortsat i det følgende Aar med 11 Deltagere, men blev allerede i 1904 udvidet til at gælde veldrevne og rentable Landbrug. Som saadan blev den gennemført i to Aar, i 1904 med 9 og i 1905 med 10

¹⁾ De samvirkende sjællandske Landboforeningers Beretning, 1900, Side 119.

²⁾ Forslag og Betænkninger afgivne af det af det kgl. Landhusholdnings-selskab nedsatte Udvalg angaaende Ansættelse af Landbrugskonsulenter, 1879, Side 28 og følg.

Deltagere, hvorefter Arbejdet blev indstillet for først atter at blive genoptaget i 1913.

De samvirkende fynske Landboforeninger paabegyndte Præmiering af hele Markbrug i 1903. *F. H. Skov* tog allerede i 1898 til Orde for Konkurrencer mellem hele Landbrug, og Tanken herom har ogsaa fundet Udtryk i Instruksen for Foreningernes første Planteavlskonsulent¹⁾, men Foranstaltningen synes først praktiseret paa Fyn i 1904, nemlig i Hindsholms Landboforening.

Den Side 99 nævnte Forening i Koldingegnen begyndte i Stiftelsesaaret, 1900, at præmiere rene og velholdte Roemarker. Høver Omegns Landboforening begyndte i 1901 at præmiere hele Markbrug og Samsø Landboforening begyndte i 1902 en treaarig Konkurrence mellem hele Markbrug. Efterhaanden tog flere og flere jyske Foreninger Arbejdet op, og i 1904 omsendte Foreningen af jyske Landboforeningers Planteavlsudvalg, som for øvrigt allerede samme Aar, som det blev nedsat, havde anbefalet Præmiering af Markbrug, til de enkelte Landboforeninger »Meddelelser til Vejledning for de Landboforeninger, som agter at iværksætte Præmieringer af hele vel-drevne Markbrug eller Dele deraf«, indeholdende Regler for Bedømmelsen, hvilke var udarbejdede af *Fr. Hansen* og *Th. Madsen-Mygdal*. Antallet af Konkurrencer eller Præmieringer som de omhandlede i de jyske Landboforeninger har fra 1901 ifølge Delegeret- og Planteavlsberetningerne været omtrent følgende:

Aar	Enkelte Marker	Hele Markbrug	Hele Landbrug	Havebrug og Læplantning	I alt
1901	(?)	(?)			3
1902	(?)	(?)			11
1903	(?)	(?)			12
1904	13	13			26
1905	16	12	5		33
1906	17	16	2		35
1907	9	14	3		26
1908	10		17		27
1909	11		21	3	35
1910	11		20		31
1911	13		26	5	44
1912	11		21	3	35
1913	11		13	3	27
1914	9		14	4	27
1915	19	14	5	13	51
1916	27	20	11	16	74

¹⁾ Jvf. Side 105.

Hertil maa føjes, at Foreningen af jydsk Landboforeninger i Aarene 1912—14 gennemførte en toaarig Konkurrence mellem hele Landbrug i Jylland, hvorom der findes Beretning i Foreningernes Planteavlsberetning for 1914.

Siden 1903 har der, som omtalt Side 148 og følg., været bevilget Statsmidler til Præmiering af Markbrug.

Forædling. I Begyndelsen af indeværende Aarhundrede var der flere Steder ret betydelig Interesse for Forædling inden for Landboforeningerne, af hvilke flere paabegyndte Forædlingsarbejder. Størst Betydning har de under de samvirkende lolland-falsterske Landboforeninger udførte Forædlingsarbejder ved Abed haft. Planteavlsstationen ved Abed blev oprettet i 1903 efter Initiativ af Forstander *H. J. Rasmussen*, Næsgaard, og har hele Tiden været ledet af *H. A. B. Vestergaard*. Her kan ogsaa nævnes det med Støtte af Foreningen af jydsk Landboforeningers Planteavlsudvalg og med Forstander *J. Nielsen* som Forsøgsleder iværksatte Forædlingsarbejde ved Borris Landbrugsskole. Bortset herfra har Forædlingsarbejdet ikke været udført i større Omfang i de landøkonomiske Foreninger.

Fremavl af Saasæd, Frø og Kartofler af gode Stammer er en betydningsfuld Foranstaltning, som nu udføres i stort Omfang inden for de landøkonomiske Foreninger og som her først er iværksat i den nyere Tid. Det var, saavidt vides, de samvirkende fynske Landboforeninger, som i 1902 paabegyndte denne Foranstaltning, og det kan efter Delegeretberetningerne anføres, at de fynske Landboforeninger, foruden en Del Læggekartofler, har fordelt omtrent følgende Mængder Sædekorn og Frø:

Aar	Fordelt Sædekorn	Aar	Fordelt Sædekorn
	og Roefrø		og Roefrø
	hkg		hkg
1903	1310	1910	1900
1904	1515	1911	2000
1905	1635	1912	2090
1906	3100	1913	1756
1907	4220	1914	2128
1908	2000	1915	1118
1909	(?)		

Men Udbredelse af Saasæd af nye, gode Sorter er ellers, ligesom Udbredelse af gode Landbrugsredskaber, en gammel Foranstaltning inden for Landboforeningerne, ja endog en af de ældste.

Ud over, hvad der foran er anført, har de landøkonomiske Foreninger iværksat en Mængde andre Foranstaltninger for at fremme Planteavl. Her kan saaledes nævnes de af de samvirkende sjællandske Landboforeningers Planteavlsudvalg udførte Forsøg med Kontrol af Plantedyrkningens Rentabilitet, dets Arbejde for mere rationel Dyrkning og Afsætning af Køkkenurter og for Oprettelse af en permanent Udstilling af gode Redskaber og Maskiner, alt efter Initiativ af *T. Westermann*. Endvidere kan nævnes de af de jyske Landboforeninger i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede iværksatte Foranstaltninger til en forbedret Pleje af Roemarken, dels derved, at unge Landmænd blev sendt til dygtige Roedyrkere, navnlig til Sukkerroegnene, for at indøves i Roemarkernes Rensning og Udtynding, hvorved Det kgl. danske Landhusholdningsselskab ydede økonomisk Støtte, dels ved Udsendelse af kyndige Folk til at vejlede Landmændene i saa Henseende. Bølling Nørre-Herreders Landboforening gjorde Begyndelsen ved i 1902 at antage nuværende Konsulent *M. K. Kristensen* til saadan Lærergerning.

Yderligere kan anføres, at de landøkonomiske Foreninger har anskaffet og udlejet Maskiner som Triører, Sorteremaskiner, Vitriol- og Bordeauxvædskespredere m. v. til Medlemmerne, iværksat Redskabsprøver, navnlig i de jyske Landboforeninger, oprettet Afsvampningsanstalter, hvilket begyndtes paa Bornholm omkring 1904, ladet afholde forskellige Kursus, iværksat Foranstaltninger til Fremme af Havebruget, navnlig i Ribe Amts vestre Landboforeninger, ydet Vejledning i Regnskabsføring, foranstaltet Fællesindkøb af Frø, Gødning og Kalk, iværksat Undersøgelser vedrørende Jordbunds- og Grundforbedringsforhold m. v.

Endelig bør det fremhæves, at Foreningernes Arbejde i ret betydelig Udstrækning har omfattet Analyser og Undersøgelser af forskellig Art¹⁾, saaledes Tørstofbestemmelser, Kalktrangsundersøgelser, Kalk- og Mergelundersøgelser samt Efterundersøgelser, Kontrolundersøgelser, af Frø og Gødning m. v.

¹⁾ Jvf. Side 148 og følg.